

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku
Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnost
Katedra za poljski jezik i književnost

Katarina Pavanić

**Novogovor – politički govor u hrvatskom i poljskom
jeziku**

Diplomski rad

Zagreb, 2014.

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku
Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnost
Katedra za poljski jezik i književnost

Novogovor – politički govor u hrvatskom i poljskom jeziku

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Neda Pintarić, red. prof.

Komentor: dr. sc. Krešimir Bagić, red. prof.

Studentica: Katarina Pavanić

Broj indeksa: 238 445

Zagreb, 2014.

Zahvaljujem svojoj mentorici, dr. sc. Nedi Pintarić i komentoru dr. sc. Krešimiru Bagiću na pomoći, strpljenju i vodstvu pri izradi ovog diplomskog rada. Srdačno zahvaljujem prof. Macieju Czerwińskom i prof. Miroslavu Hrdlički na ustupljenim materijalima.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Priroda novogovora	6
2.1. Opća obilježja novogovora.....	8
2.2. Jezična obilježja novogovora.....	20
2.3. Semantička obilježja novogovora	22
2.4. Stilska obilježja novogovora.....	23
3. Novogovor u Hrvatskoj	25
3.1. Utjecaj EU novogovora (eurogovora).....	27
3.2. Analiza političkog govora Franje Tuđmana	28
4. Novogovor u SFRJ (1943. - 1991.) i u NR Poljskoj do 1970. godine..	31
4.1. Analiza političkog govora Josipa Broza Tita.....	36
4.2. Analiza političkog govora Władysława Gomułke.....	40
5. Novogovor u Poljskoj od 1980-ih godina (razdoblje PRL-a) pa do danas (Rzeczpospolita Polska)	46
5.1. Analiza političkog govora Lecha Wałęse	49
6. Zaključak analiza političkih govora.....	54
7. Zaključak.....	55
8. Literatura.....	57

1. Uvod

Govorništvo je umijeće javno izgovorene usmene riječi kojim se nekoga može uvjeriti i pridobiti za pravednu stvar. „*Pritom se služi posebnom vrstom zaključivanja – retoričkim silogizmom (ἐνθύμημα), koji poput onoga praktičnog istinu postiže kao vjerojatnost. Govori se dijele na sudbene, političke (savjetodavne) i pohvalne (epideiktičke), no u svakome, osim potkrjepe vlastitih stavova golemu ulogu igra pobuđivanje čuvstava – apel na srce slušatelja.*“¹ Sve ove informacije o retorici objavio je još u 3. st. pr. Kr. Aristotel, jedan od najvažnijih retoričara antike. Politički govor, o kojem je i riječ u ovom radu, usmjeren je na budućnost. Novogovor kao vrsta političkog govora svoju je afirmaciju postigao u prošlom stoljeću u vrijeme komunističke vlasti i snažno utjecao na sve domene jezične komunikacije.

Ovaj rad bavi se novogovorom u hrvatskom i poljskom jeziku, a zamišljen je kao teorijsko istraživanje novogovora kao političkog jezika, otkrivanje njegovih obilježja te analize i usporedbe komunističkog i demokratskog političkog govora s obzirom na novogovorne elemente koji se u tim govorima mogu naći.

U prvom poglavlju, koje se sastoji od nekoliko potpoglavlja, riječ je o prirodi novogovora, odnosno iznose se njegova obilježja, definicije, funkcije te jezična, semantička i stilska obilježja novogovora.

Drugo poglavlje govori o novogovoru u Hrvatskoj, odnosno o njegovu utjecaju na današnji hrvatski standardni jezik te o reliktima novogovora koji su se zadržali u današnjem političkom diskursu i medijima. Kao istraživački dio rada analizira se demokratski govor bivšeg predsjednika Republike Hrvatske, dr. Franje Tuđmana, u kojem se pokušavaju pronaći novogovorni elementi. Također se spominje i utjecaj eurogovora kojim se služe današnji zagovornici europskoga poretka.

Sljedeće poglavlje usmjereno je na politički govor u SFRJ gdje je glavna tema aktualizacija novogovora u toj državi te je predstavljen najvažniji pošiljatelj ovakve vrste diskursa, Josip Broz Tito. Analizom njegova političkog govora iz 1962. godine želi se prikazati kako je novogovor zaista bio jezik totalitarnih sistema u kojima su vladale snaga i moć riječi nadređenih nad narodom. Također, u jednom od potpoglavlja analiziran je govor velikog poljskog političara, Władysława Gomułka kao predstavnika komunističke ideologije.

¹ Internetki izvor, pristup 8. 7. 2014., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3834>

U sljedećem poglavlju iznose se informacije o novogovoru u Poljskoj u posljednjim godinama PRL-a pa sve do današnjih dana, a u potpoglavlju analiziran je govor Lecha Wałęse kao predstavnika demokratske Poljske. Na kraju rada iznose se zaključci izvedeni iz svih informacija o novogovoru koje su bile predstavljene u radu i analiza političkih govora te se saznaje kakav je rezultat uvjetne teze rada.

Uvjetna teza rada je da je novogovor u poljskom jeziku vrlo blizak Orwellovoj definiciji novogovora, dok se u hrvatskom jeziku novogovor kao jezična pojava može promatrati iz dva aspekta. Prvi, manje pojava, onaj je orvelovski aspekt u kojem se na jezik komunističkih stranaka gleda kao na jezik manipulacije. Drugi aspekt je zastupljeniji u hrvatskim jezičnim krugovima jer se pod pojmom novogovora smatra težnja hrvatskih političara i jezičara da, nakon pada Jugoslavije i raskida državnih veza sa Srbijom, koriste što je više moguće samo hrvatske riječi, tj. naglasak je bio na jezičnom purizmu. Ta je težnja dovela do situacije u kojoj se bilo koja riječ, koja je imala ikakvu vezu sa srpskim ili bivšim srpsko-hrvatskim jezikom, posve izbacivala iz upotrebe i nadomještavala hrvatskim riječima. Ponekad su te zamjene zvučale neprimjereno te nikad nisu zaživjele u svakodnevnoj upotrebi, no mnogi su takvi neologizmi zaživjeli i danas su dio opće uporabnog leksika. Događa se i da se pokoja srpska riječ uključi kao hrvatska, npr. *sačekati*, *sagledati*, *izučiti*, *saslušati* umjesto *pričekati*, *promotriti*, *proučiti*, *poslušati* i *preslušati*; *prilozi*: *pošto*, *pored* umjesto *jer* (*zato što*, *budući da*, *s obzirom da*), *pokraj* (*kraj*, *uz*, *pri*, *do*; imenice: *saznanje* umjesto *spoznaja*). Srbi ovakve primjere iz hrvatskoga preuzimaju sebi i tako te riječi kruže, jedni misle da je iz drugoga jezika pa izbacuju svoje i uzimaju tuđe. S jedne strane to je jezična politika da se čine razlike, a s druge strane nakon nekog vremena više nitko ne zna što je srpsko, a što hrvatsko. Tako nastaje opet „jedan jezik“.

Mnogi su nazivi promijenjeni samo da ne bude kako je bilo, pa se čine pogreške, kao npr. u pravu: *ubojstvo iz nehaja* (što znači: *iz nemara*), umjesto *iz nehata* (*nehotice*) – ovo ide u prilog puritanstvu. Često se radi i kontaminacija u prilogima s uporabom dativa umjesto genitiva: *unatoč čemu* (kao: *usprkos čemu*) umjesto *unatoč čega* (potonje je izvorni hrvatski oblik).

2. Priroda novogovora

Natuknica *novogovor* u *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića glasi: „način izražavanja, izmišljanje riječi i davanje novih značenja riječima (često omogućuje da se prikriju namjere onoga tko govori ili da se izbjegne jasno izražavanje i izjašnjavanje)“ (Anić, 2003: 886). Značenje ovog pojma ima konkretnije objašnjenje u *Priručnom rječniku poljskog jezika (Podręczny słownik języka polskiego)* autorice Elżbiete Sobol: „język władzy i kontrolowanych przez nią środków przekazu w państwach komunistycznych, wytwarzany wewnątrz partii, przenikający do języka urzędowego i potocznego“ (Sobol, 1996:547). U prijevodu: „jezik koji u komunističkim zemljama kontroliraju vlada i mediji te koji, proizveden unutar partije, prelazi u službeni i kolokvijalni jezik“.² Uspoređujući ova dva značenja novogovora, vidimo da je poljsko objašnjenje mnogo bliže onom prvotnom značenju novogovora kao pojave koju je još davne 1948. engleski književnik George Orwell opisao u svojoj knjizi „1984.“. Roman, čija se radnja odvija upravo 1984. godine, prikazuje državu Oceaniju čija vlast kreira novi model jezika, tzv. *newspeak* koji je prilagođen potrebama engleskog totalitarnog socijalizma, odnosno „*Anglosoca*“, s ciljem stvaranja poslušne nacije. Taj je jezik u službi manipulacije, a upotrebljavaju ga zaposlenici Ministarstva istine koji istinu pokušavaju prikazati onakvom kakvom je želi vidjeti vlast. Knjiga u to vrijeme nije doživjela pretjerani uspjeh, ali je sedamdesetih godina prošlog stoljeća izazvala zanimanje sociolingvista zbog svog sadržaja katastrofične vizije budućnosti i odraza sadašnjice te je postala temom za analizu suvremenog jezika.

U Hrvatskoj donedavna nije bilo mnogo radova na ovu temu, dok je u Poljskoj ona često bila temom znanstvenih jezičnih radova. Razlog tome može se tražiti između ostalog i u činjenici da je u to doba reakcija poljskih intelektualnih krugova na režim komunističkih vlasti rezultirala mnogim intelektualnim analizama stanja u kojem se našlo društvo toga razdoblja. O tome, koliko je poljska komunistička vlast strahovala od razotkrivanja jezične manipulacije, svjedoči činjenica da je *1984.* bila zabranjena kao i skupovi posvećeni novogovoru.

U članku *O novogovoru u hrvatskom ruhu* ovaj termin definira se kao „*političko-propagandni jezik, ponegdje govor ili stil, totalitarnoga sustava, koji se kao relativno*

² Vlastiti prijevod kao i sve ostale reference na stranu literaturu

zatvoren sociolekt određene politokracije postupno nameće i afirmira kao metajezik vladajuće ideologije s tendencijom preuzimanja funkcije općega javnoga jezika (javno i masovno komuniciranje)“ (Sesar, Vidović Bolt, 2011:237). Ova definicija najbolje obuhvaća temu i predmet ovog diplomskog rada, a to je novogovor kao političko sredstvo uvjeravanja naroda i trivijalizacije jezika. Uz teorijsku literaturu, rad obuhvaća analize govora političara tadašnje komunističke vlasti u Hrvatskoj i Poljskoj kako bi se pronašli konkretni primjeri uporabe toga govora. Također, u svrhu povezivanja teme ovog rada s aktualnim političkim diskursom, bitno je osvrnuti se i na novogovor današnjice koji je povezan s integracijskim procesima demokratske Europe.

Politički govor podstil je administrativnoga stila koji je od funkcionalnih stilova najpodložniji izvanjezičnim utjecajima, osobito političkim i ideološkim, tako da se brzo prilagođuje novim društvenim i političkim situacijama. Administrativnom stilu pripadaju jezik ureda, državne uprave, politike, diplomacije, ekonomije, industrije, trgovine, a na poseban se način administrativni stil ostvaruje i u propagandi. Njegove su osobine određene njegovom preskriptivnom funkcijom, te bi se upravo zato što služi za izricanje onoga što propisuje, između ostaloga, trebao odlikovati činjeničnošću, stručnošću, ekonomičnošću, sažetošću, preciznošću i jednoznačnošću.

Temeljne osobine tog stila su i klišeji, pleonazmi, osiromašen leksik te leksička unifikacija. Upotrebom se klišejiziranih izraza često ne postižu jasnoća i preciznost, a time se onda ne postiže ni ušteda vremena, a ni napora sugovornika. Govornik upotrebom klišejiziranih izraza dobiva više vremena u govornoj proizvodnji što mu omogućuje više vremena za planiranje ostatka iskaza, ali gomilanjem gotovih konstrukcija ujedno postiže mistifikaciju i zamućivanje poruke, tako da njegov iskaz postaje nejasan, semantički neproziran i prazan. Sažetosti pak ne pogoduju pleonazmi kojima administrativni stil obiluje, a koji se upotrebljavaju kako bi se sadržaj poruke posebno istaknuo (Gazdić-Alerić, 2009:48).

Nesumnjivo je da novogovor kao jedan tip političkog govora sadrži u svojoj suštini upravo neke općenite karakteristike političkih govora. Stoga se o novogovoru kao jezičnoj pojavi pisalo još za vrijeme totalitarnih sistema, a tijekom 90-ih godina 20. stoljeća u posttotalitarnim zemljama radile su se analize bazirane na jeziku medija i koncentrirale su se na gramatičku i pragmatičku razinu novogovora te pokazale niz obilježja tog jezika. Među glavnim jezičnim obilježjima novogovora koje su zajedničke

svim jezicima, navodi se prije svega njegov shematizam, koji je rezultat korištenja istih i sličnih retoričkih figura i metafora, te upotreba zamjenice *mi* umjesto *ja* (Cichońska, 2009:415). To je *plural majestatis* koji su rabili kraljevi, a danas i znanstvenici kako bi smanjili svoju odgovornost i uklonili „nepristojno spominjanje“ *ja*. Novogovor je izrastao iz pošiljateljeve manipulacije degradiranim primateljem, odnosno privilegirane i nekontrolirane vlasti jednog društvenog sloja, vezanog uz totalitarnu ideologiju. Manipulacija je u totalitarnim sistemima mogla stvoriti svojevrsan jezični kod jer su političke elite imale na raspolaganju gotovo sve medije i ostajale su izvan svake (javne) kritike i konkurencije (Cichońska, 2009:415). U orvelovskom novogovoru riječi su bile namjerno politički instrumentalizirane, cilj je bio nametnuti mentalni stav, onemogućiti sve ostale načine mišljenja. *Newspak* nije bio zamišljen da proširi, nego da suzi krug pojmova dostupnih ljudskoj misli, a to je bilo jedino moguće smanjivanjem riječi na minimum, čega je rezultat bilo smanjivanje rječnika, odnosno manja mogućnost razmišljanja o bilo čemu.

Danas se govori o različitim vrstama novogovora, ali ga se općenito shvaća kao političko-propagandni jezik, politolekt vladajuće ideologije, stoga se pridjev „politički“ čini suvišnim. „*No, u usporedbi s različitim jezičnim identitetima rekli bismo da ima onoliko novogovora koliko i jezičnih identiteta (etnički, nacionalni itd.). Postoji i podjela s obzirom na medije, pa se susrećemo i s elektroničkim novogovorom (E-novogovor). Uzmemo li u obzir domene i diskurse javne komunikacije, njihova je raznolikost (a time i broj) još veća.*“ (Granić, 2009:426). Ipak, najviše se govori o novogovoru u domeni politike, a on je i najopasniji za jezik i njegove govornike.

2.1. Opća obilježja novogovora

Osnovna opća karakteristika novogovora je semantička inflacija, odnosno pretjerivanje u upotrebi ili upravo u zlorabi riječi, a rezultat je neodgovornosti prema jeziku. Pojava semantičke inflacije s lingvističkog je gledišta do određene mjere neizbježna i nije nužno štetna, ali njezini razmjeri su predstavljali opću opasnost. „*Ta opasnost bila je vidljiva u općoj politizaciji i ideologizaciji koja se sustavno provodila pomoću sredstava javnog priopćavanja, odnosno političkom instrumentalizacijom*

jezika jer je totalitarni jezik najdjelotvornije sredstvo represije“ (Sesar, Vidović, 2011: 239).

Analitičari novogovora najveću pozornost posvećuju njegovoj semantici. Poljski lingvist J. Bralczyk pronalazi osam semantičkih značajki novogovora: *važnost (ważność), općenitost (powszechność), bliskost (bliskość), nužnost (konieczność), vjerodostojnost (ślusznność), koherentnost (spójność), avangardnost (postęp) i trajnost (trwałość)* (Bralczyk, 2003:111) dok glavni teoretičar poljskog novogovora, Michał Głowiński, izdvaja kako novogovor karakteriziraju: *vrednovanje, ritualnost, magičnost, arbitrarnost, antikomunikacija te totalitarna priroda novogovora. „Z tej racji określiłbym nowomowę jako quasi-język. Niech argumentem przemawiającym za takim ujęciem będzie to także, iż zagarnia ona pod swoje władanie wszystkie poziomy języka: od intonacji do reguł budowy wypowiedzi, od fonetyki do retoryki. Jej działanie najpełniej jednak wyraża się na poziomie słownictwa i frazeologii.“* (Głowiński 2009:15) Za njega je novogovor *kvazijezik* (polj. *quasi-język*) jer utječe na sve razine jezika (na fonetiku, frazeologiju, vokabular, sintaksu, rečenične konstrukcije), on vidi novogovor kao specifičnost u retoričkom jezičnom stilu koji proizlazi iz pisane forme i snažno utječe na druge dijelove jezika podređujući ih sebi. Najprije ćemo opisati obilježja novogovora prema Głowińskome.

Vrednovanje je obilježje u kojem je vrijednost arbitrarno nametnuta i nadilazi sadržaj iskaza. Riječima su pripisane vrijednosti koje ne proizlaze iz njih samih, a prisutna je crno-bijela tehnika, dihotomija *mi/oni, naši/njihovi, dobar/zao*. Najjednostavnija metoda je umnažanje pridjeva. Pozitivne su vrijednosti *naše*, negativne *njihove*. U jeziku totalitarnih sistema uočljiva je koncepcija neprijatelja (npr. vojna metaforika u socijalizmu), a od neprijatelja se brani pomoću tog jezika. Novogovor je pun epiteta i sklon je etiketiranju, umnaža neosemantizme gdje se najčešće neutralnim riječima pridaju pozitivne ili negativne vrijednosti (Kryżan-Stanojević, 2004:743). Primjer toga mogao bi biti izraz „*boczne wyjście*“ odnosno „*sporedni izlaz*“ (Głowiński 2009:20), a simbol je poraza opozicijske stranke u Poljskoj – onaj, dakle, koji je pobijedio, izlazi iz crkve na glavni izlaz. „*Woda na młyn*“, tj. metafora „*voda na mlin*“ (Głowiński 2009:19) u novogovoru ima negativno vrednovanje jer se rabi samo kada je u korist protivnika. Rabljenje perifriza olakšavalo je vrednovanje pojmova i okamenjivalo fraze koje su se koristile, npr. *PPR - przodujący oddział klasy robotniczej* (hrv. *PPR – vodeći dio radničke klase*) – ne misli

se samo na organizaciju, nego i na njezine osnovne karakteristike. Korištenjem hiperbole i eufemizma, vlasti su preuveličavale svoje uspjehe, a umanjivale zasluge neprijatelja, npr. eufemizam *przejściowe trudności rynkowe* (hrv. *privremene poteškoće na tržištu*) umanjivale su naše poteškoće, a hiperbola *ekonomiczny kryzys* (hrv. *ekonomska kriza*) preuveličavala je isti problem neprijatelja. Također su se često koristile jezične igre. „Nespretni“ riječi bile su marginalizirane, npr. *sloboda* (polj. *wolność*).

Ezopovskim jezikom (termin dao Głowiński, 2009:23,24) vlasti su se koristile pri neeksplicitnom obraćanju javnosti i dramatičnim situacijama, a slušatelji su, kako bi razumjeli, morali čitati između redaka. Međutim ovaj ezopovski jezik karakterističan je samo za poljski novogovor i u službi je uvjeravanja naroda. U vrednovanju je također važan red riječi u sintagmama *partia i rząd* (hrv. *partija i vlada*) nikad nije mogla biti izrečena obrnutim poretком riječi (*vlada i partija*).

Sljedeće obilježje novogovora je *ritualnost* jer novogovor karakterizira težnja k stvaranju mitova, obreda, tradicije, rituala. Stoga riječi poput *povijest, povijesni, tradicija, tradicionalan*, ponavljanja te eksplicitno označavanje vremena (npr. *Već drugu godinu za redom, Na našem trećem, već tradicionalnom sastanku* i sl.) imaju posebno mjesto u novogovoru. Takva izlaganja popraćena formulacijama *već dugi niz godina, tradicionalno, povijesni sastanak, skup, događaj od posebnog značenja*, pogoduju stvaranju mitova, rituala, proslave događaja s ciljem uzdizanja na pijedestal zbivanja koja služe vlastima, a koja bi možda bez toga prošla nezapaženo (Kryžan-Stanojević, 2010:743). U novogovoru nema mjesta sinonimima, korištenju jednog izraza za određenu situaciju ili pojam, čime se smanjivao vokabular, a to je i jedan od ciljeva novogovora.

Novogovor opisuje stvarnost koje nema, a to je njegovo treće obilježje – *magičnost*. Njegova funkcija nije prijenos informacija, nego kreiranje nove stvarnosti pomoću različitih jezičnih sredstava. Želje vladajuće stranke pomoću jezika pretvaraju se u činjenice, npr. „*młodzież zawsze z partią*“/ „*mladež uvijek uz partiju*“. Magičnost je kreiranje željene stvarnosti, a u tome joj pomaže i tabuizacija. Izbjegavanje riječi koje bi rušile ili barem narušavale idiličnu sliku uspjeha vladajućeg političkog poretka nije ništa manje opasno nego preostala obilježja novogovora. Informacije o nestanku struje ili štrajku preparirane su na način koji zahtijeva čitanje između redaka, a riječi

poput *štrajk*, *nestašica* i sl. zamjenjuju sintagme u blažem obliku značenja: *stanka u radu*, *prekid rada*, *trenutni problemi* koje bi trebale ublažiti „negativni dojam“, odnosno prikriti pravi sadržaj. Također, ono što nije izrečeno, nije se ni dogodilo.

Arbitrarnost novogovora pojavljuje se u sklopovima zadanih riječi, u nametnutim kvalifikacijama. Modeli govora su predvidljivi, čak se u časopisu *Życie Warszawy* iz 1981. godine (prevedeno u hrv. časopisu *Start*) anonimno pojavio kôd političkih govora. Kôd, kombiniranjem četiriju vodoravnih kolona i deset okomitih redaka omogućuje stvaranje 10 000 kombinacija i navodno je dovoljan za držanje 40 sati govora. Tako je stvorena mogućnost razotkrivanja prisutnosti novogovora u političkim govorima, što je za neke predstavljalo pravi izazov te je stvorena prilika posredne kritike vlasti.

Tablica 1. Univerzalni kod političkih govora (časopis Start)

I	II	III	IV
Kolegice i kolege	ostvarivanje zacrtnih programskih zadaća	nas prisiljava da proanaliziramo	postojeće administrativno- financijske uvjete
dok s druge strane	opseg i mjesto osposobljavanja kadrova	ispunjava važnu zadaću u oblikovanju	daljnjih smjernica razvoja
isto tako	stalni rast opsega naših aktivnosti	iziskuje preciziranje i definiranje	sustava općeg djelovanja
Nemojmo ipak zaboraviti, da	postojeća organizacijska struktura	pomaže u pripremi i realizaciji te	ostvarivanju zadaća koje stoje pred organizacijom
na taj način	novi model organizacijskog djelovanja	osigurava udio brojnim skupinama u oblikovanju	novih prijedloga

svakodnevna praksa dokazuje da	daljnji razvitak različitih oblika djelovanja	ispunjava važnu ulogu u oblikovanju	pravaca naprednog odgoja
Važnost i značenje tih problema nije potrebno šire obrazlagati, obzirom da	trajno informacijsko-propagandno osiguranje našeg djelovanja	omogućuje bolje stvaranje	sustava školovanja kadrova koji odgovaraju potrebama
Raznorodna i bogata iskustva	učvršćivanja i razvitka struktura	doprinosе priznavanju važnosti	odgovarajućih uvjeta aktivacije
Briga organizacije, a naročito	savjetovanje s aktivom u širem smislu	predstavlja zanimljiv pokušaj provjere	modela razvoja
gore spomenute idejne zasade, kao i	započinjanje široke akcije oblikovanja stavova	dovodi do procesa uvođenja i modernizacije	oblika međusobnog djelovanja

Tablica 2. Univerzalni kod političkih govora (časopis Życie Warszawy)

I	II	III	IV
koležanki i koledzy	realizacija nakrešlonych zadań programowych	zmusza nas do przeanalizowania	istniejących warunków administracyjno-finansowych
z drugiej strony	zakres i miejsce szkolenia kadr	spełnia istotną rolę w kształtowaniu	dalszych kierunków rozwoju
podobnie	stały wzrost ilości i zakres naszej aktywności	wymaga sprecyzowania i określenia	systemu powszechnego uczestnictwa
nie zapominajmy jednak, że	aktualna struktura organizacji	pomaga w przygotowaniu i	postaw uczestników wobec zadań

		realizacji	stawianych przez organizację
w ten sposób	nowy model działalności organizacyjnej	zabezpiecza udział szerokiej grupie w kształtowaniu	nowych propozycji
praktyka dnia codziennego dowodzi, że	dalszy rozwój różnych form działalności	spełnia ważne zadania w wypracowaniu	kierunków postępowego wychowania
wagi i znaczenia tych problemów nie trzeba szerzej uzasadniać, ponieważ	stałe zabezpieczenie informacyjno-programowe naszej działalności	umożliwia w większym stopniu tworzenie	systemu szkolenia kadry odpowiadającego potrzebom
różnorakie i bogate doświadczenia	wzmacnianie i rozwijanie struktur	powoduje docenianie wagi	odpowiednich warunków aktywizacji
troska organizacji, a szczególnie	konsultacja z szerokim aktywem	przedstawia interesującą próbę sprawdzenia	modelu rozwoju
wyższe założenia ideowe, a także	rozpoczęcie powszechnej akcji kształtowania postaw	pociąga za sobą proces wdrażania i unowocześnienia	form oddziaływania

Antikomunikacija novogovora obilježje je koje se neposredno kosi s osnovnom funkcijom jezika – komunikacijom. Namjera novogovora nije komunikacija, nego prijenos naredaba, uputa, savjeta, slika. Od sugovornika se očekuje jedino prihvaćanje i realizacija naredaba.

Totalitarna priroda je obilježje koje sadrži bit novogovora – novogovor ima ulogu univerzalnog metajezika koji ne podliježe metajezičnom opisu. On opisuje i ocjenjuje, ali sam ne podliježe niti opisu niti ocjeni, čak ni komentaru. Novogovor je jezik-dogma koji mora biti prihvaćen i primijenjen bez diskusije (Kryžan-Stanojević, 2010:744).

Obilježja novogovora realiziraju funkcije novogovora. Te funkcije služe blokiranju informacija, što omogućuje stvaranje druge, nove i nestvarne slike svijeta koja je po volji vlasti. Tako *persuazijska funkcija* korelira s nametnutim sustavom vrednovanja i jedna je od najčešće spominjanih. *Distorzijska funkcija* je sukladna arbitrarnosti s jedne strane i ritualnosti s druge strane, a unosi dezinformaciju odnosno manipulaciju informacijama, u površinskom sloju donosi lažnu brigu za nas. Takva je i *ritualno-fatična funkcija* jezika koja je vidljiva u adresativnim formulama i stereotipizaciji. Sljedeća funkcija koju karakterizira sveprisutnost i moć je *funkcija manifestiranja vlasti te kontrole* koja se vrši putem pritiska, cenzure, autocenzure i utjecaja na jezik javne komunikacije te na jezik kojim se služi propaganda (ibid, 2004: 744). Stoga u Poljskoj sedamdesetih i osamdesetih godina 20-og stoljeća ne čudi zabranjivanje Orwellova romana koji je bio samo fikcija, ali vlasti su ga doživljavale kao viziju tadašnjeg stanja u državi i jezičnom svijetu, čime je predstavljao opasnost za razotkrivanje tog sustava moći.

Posljednja funkcija je *magična funkcija* koja stvara jezičnu sliku svijeta u skladu sa slikom stvarnosti koju vlasti žele nametnuti društvu (Głowiński, 2004:744).

Prema Glowińskome cilj novogovora nije samo zamjenjivanje klasičnog govora, nego i njegovo devastiranje. Uništava ga se tako što preuzima elemente klasičnog govora dajući im drugačiji smisao: riječi znače ono što su značile i prije, ali zapravo imaju drugo značenje. Uništavaju se prije svega jezična područja koja govore o društvenim problemima, povijesti, ideologiji, politici. Uništava se tradicija, sve se pretvara u jednoznačne formule.

Poljski lingvist Andrzej Markowski govori o jezičnoj *manipulaciji* koja je izrazito narušavanje etike riječi. Pod etikom riječi misli se na prirodno očekivanje primatelja teksta da se ono što čuje ili pročita, zasniva na istinitosti, odnosno da pošiljalatelj ne prenosi laži. Manipulacija je, dakle, prešućivanje nečega što se mora reći (prešućivanje informacija), svjesno iskazivanje neistina, korištenje eufemizama (npr. polj. *przejsćiowe trudności w zaopatrzeniu w cukier*/ hrv. *privremene poteškoće u opskrbi šećera*), hiperbolizacija sadržaja (npr. polj. *wielkie osiągnięcie narodu polskiego*/ hrv. *veliki uspjeh poljskog naroda* – o letu Poljaka u svemir), primjena rečenica i fraza s beznačajnim sadržajem (npr. polj. *Jesteśmy odpowiedzialni za przyszłość naszych dzieci i wnuków*; *Jutro będziemy żyli tak, jak dziś na to zapracujemy*/ hrv. *Odgovorni*

smo za budućnost naše djece i unukâ. Sutra ćemo živjeti onako, kako si to danas napravimo.) ili uopćavajućih rečenica (npr. polj. *Wszyscy wiemy, że...; Nikt nie chce żyć w biedzie./* hrv. *Svi znamo da...; Nitko ne želi živjeti u siromaštvu...*). Značajno je da primatelj poruke nije svjestan manipulacije, nije svjestan pravih ciljeva korištenja određenih jezičnih sredstava. Novogovor se zasniva upravo na jezičnoj manipulaciji (Markowski, 2008:87).

Novogovor tvori vladajuća politička stranka (partija ili neka druga totalitarna vlast) koja ga koristi u službenim i propagandnim tekstovima. Također se pronalazi u administrativnom jeziku, a dijelom i u svakodnevnom jeziku. Možemo reći kako je novogovor iskrivljavanje jezika u njegovim funkcionalnim stilovima, vrsta je izrasline u tim stilovima koja ima persuzijsku (uvjeravačku) funkciju. Kako bi novogovor uopće nastao, totalitarna vlast mora imati monopol nad informacijama. Najizrazitijim znakom tog monopola jest preventivna državna cenzura. Podliježu joj svi javni pisani i govoreni tekstovi, a posljedica toga je vladino nedopuštanje širenja informacija i pogleda koje smatra neispravnima i opasnim za sebe.

U totalitarnim sustavima novogovor ispunjava nekoliko funkcija. Najvažnija je *funkcija uvjeravanja, uvjeravačka ili persuzivna funkcija* (polj. *funkcja perswazyjna*) koja primateljima poruke usaduje određene prosudbe, stavove i uvjerenja. Sveobuhvatni prihvata određenog vladinog pogleda na svijet dovodi do „porobljavanja uma“, što je krajnji cilj novogovora. Narodu treba usaditi da je npr. *Polska – tylko socjalistyczna*, hrv. *Poljska – samo socjalistička; w ZSRR mamy najbardziej demokratyczny system wyborczy na świecie*, hrv. *u SSSR-u postoji najdemokratskiji izborni sistem na svijetu; ciągle usprawnianie i rozbudowywane przedstawicielskie organy państwowe są formą faktycznej realizacji zasady ludowładztwa*, hrv. *neprekidno poboljšanje i izgradnja predstavničkih državnih organa forma su aktualne realizacije pravila narodne vlasti* itd. (Markowski, 2008:88).

Sljedeća važna funkcija je distorzijska, funkcija iskrivljavanja (polj. *funkcja dystorsyjna*) koja se temelji na stvarnom dezinformiranju primatelja poruke, dane informacije su proizvoljno kontrolirane, preobličene, fragmentarne ili posve lažne. Njena funkcija je dezinformiranje mjesto informiranja. Primjer: „21 lipca 1969 roku został zakończony program badań w przestrzeni okołoksiężycowej oraz program prób z nowymi systemami automatycznej stacji „Luna 15“. 21 lipca o godz. 18 min 47

włączono silnik hamujący. Stacja zeszła z orbity i osiągnęła powierzchnie Księżyca w wyznaczonym rejonie.“ / 21. srpnja 1969. završio je program istraživanja Mjesečeve orbite i program iskušavanja novih sistema automatske stanice Luna 15. 21. srpnja u 18 h 47 min uključeno je kočenje motora. Stanica je izašla iz orbite i spustila se na označeni dio Mjesečeve površine.“ pokazuje da se naizgled informira o planiranom uspješnom završetku sovjetskog svemirskog eksperimenta, ali zapravo se kamuflira činjenica neuspješnog mekanog slijetanja automatske svemirske stanice na Mjesec, dakle donosi se dezinformacija (Markowski, 2008:89). Posebnost je te funkcije što stvara informacijsku buku ponavljanjem otrcanih slogana, fraza, skupova riječi koje nemaju značenja. Rezultat toga je narušavanje osjetljivosti riječi pa tako i navike pažljivog i usmjerenog slušanja te dovodi do stvaranja grupe nepromišljenih primatelja. Važna je još jedna karakteristika te funkcije - manifestira prisutnost vlasti, odnosno njezinu sveprisutnost.

Sljedeća je funkcija *ritualno-fatična* koja se manifestira u korištenju stalnih, istih formula kojima je cilj, osim manifestiranja prisutnosti vlasti, također popunjavanje komunikacijskog kanala. Vidljivo je to u primjeru „Dziś, jak co roku, obchodzimy święto górniczego trudu, tradycyjną Barbórkę“; „Towarzysze i obywatele, ludu pracujący miast i wsi, wierzący i niewierzący...“/ hrv. „Danas, kao i svake godine, slavimo dan rudarskog napora, tradicionalnu Barburku (blagdan sv. Barbare)“; „Prijatelji i građani, radni narode grada i sela, vjernici i nevjernici...“ (ibid, 2008:89).

Novogovor vrši funkciju *organizacije društvenih, pa čak i nacionalnih osjećaja*, koristeći zamjenicu „mi“ koja se jezično suprotstavlja nekom zajedničkom neprijatelju („oni“).

Za određenu skupinu ljudi (npr. novinari) korištenje novogovora ima funkciju *kontroliranja*. Koristeći jezik propagande, oni demonstriraju svoju lojalnost i vjernost vladajućoj partiji.

Sve te funkcije služe stvaranju nestvarnog i kreiranog svijeta, a time i jezične slike takvog svijeta. To je svijet u kojem izrečeno postaje realno pomoću magične funkcije riječi koju propagira vlast, a ona smatra da ono što nije izrečeno, ni ne postoji.

Vrlo važna funkcija novogovora je *magično poimanje riječi*. Stvari se identificiraju sa svojim nazivima, a svaki govorni čin postaje performativan – stvara nova stanja

stvarnosti. To se ostvaruje korištenjem rečenica koje govore o pretpostavljenom stanju stvari. Rečenice „*Stoimy na straży zdobyczy socjalizmu*“; „*Nasza przyszłość – w naszych rękach*“/ hrv. „*Čuvamo tekovine socijalizma*“; „*Naša budućnost u našim je rukama*“ jezično su formulirane tako da opisuju stvarnost, ali su zapravo samo teza koju pošiljatelj poruke priželjkuje, no to ne odgovara stvarnom stanju.

Sličnu funkciju ima korištenje tzv. *velikih kvalifikatora* (polj. *wszyscy, zawsze, wszędzie, nigdy*/ hrv. *svi, uvijek, svuda, nikada* npr. u rečenici „*Wszyscy idziemy do urn wyborczych*“; „*Każdemu bliskie są nasze ideały*“; „*Ze Związkiem Radzieckim po wieczne czasy i nigdy inaczej*“/ hrv. „*Svi na birališta*“; „*Svakome su bliski naši ideali*“; „*Sa Sovjetskim savezom zauvijek i nikako drugačije*“) te korištenje forme u prvoj osobi množine imenica i zamjenica, što sugerira zajedništvo primatelja i pošiljatelja te je pokušajem davanja poruke primatelju da je ono što pošiljatelj govori ispravno (npr. „*Byliśmy, jesteśmy, będziemy*“; „*Myśmy przyszłością narodu*“/ hrv. „*Bili smo, jesmo, bit ćemo*“; „*Mi smo budućnost naroda*“).

Ponekad je pretpostavljanje izrečeno izravno uz pomoć riječi i iskaza *powinniśmy, trzeba, należy, istnieje pilna potrzeba*/ hrv. *trebali bismo, trebalo bi, postoji neodzovna potrzeba*. Na taj način u novogovoru se ne kreira vanjska stvarnost, nego jedinstvo pretpostavljenih potreba i uvjerenja koje bi trebala postojati između pošiljatelja i primatelja poruke (Markowski, 2008:90).

Zanimljivo je korištenje iskaza koji ne podliježu negaciji jer ne sadrže jasno izricanje o činjenicama. Rečenica „*Młodzież z Partią*“/ hrv. „*Omladina uz Partiju*“ ne može biti negirana. Vidimo da je u gornjem primjeru prisutna neutralizacija glagolskog vremena, načina i modalnosti. Postoji i modalna uporaba, tj. optativi i neosobni oblici u primjerima „*Chcemy, żeby młodzież...*“; „*Trzeba, żeby młodzież*“/ hrv. „*Želimo da mladež...*“; „*Potrebno je da mladež...*“), no to je također prikladno za novogovor jer je negacija u ovakvim slučajevima nemoguća. Rečenice koje djeluju kao slogani npr. „*Nema napretka građana bez napretka države*“; „*Nema skuplje stvari od neovisnosti socijalističke domovine*“ izrečene su u negaciji, ali ona je vezana uz bliži objekt koji nosi glavnu vrijednost. Ovakve riječi imaju dodatni ekspresivni element - emocionalno su nabijene pa tako jače djeluju na primatelje. Snažnije djelovanje riječi na primatelje u novogovoru ostvaruje se također izricanjem pridjeva *rzeczywisty, faktyczny, autentyczny, realny*/ hrv. *stvaran, faktičan, autentičan, realan* i prilozi koji se od njih

tvore. Vidljivo je to u primjerima „*Klasa robotnicza jest rzeczywistym gospodarzem naszego kraju*“; „*W naszym kraju istnieje autentyczny demokratyzm i swobody obywatelskie*“; „*Realnym osiągnięciem naszego kraju jest...*“; „*Faktyczny rozwój demokracji socjalistycznej...*“ / hrv. „*Radnički sloj stvaran je vladar naše zemlje*“; „*U našoj državi postoji autentična demokracija i građanske slobode*“; „*Realan uspjeh naše države je...*“; „*Faktičan (pravi) razvoj socijalističke demokracije...*“. Isti rezultat postiže se korištenjem superlativa pridjeva, npr. polj. *najgłębsza troska, najżywotniejsze interesy, najwyższy nakaz patriotyzmu* / hrv. *najveća briga, interesi od najveće životne važnosti, najveća potreba za domoljubljem* (Markowski, 2008:91).

Kako bi se kreirala željena stvarnost, novogovor koristi semantičku i pragmatičku manipulaciju riječi i fraza. Tipično je ne samo korištenje riječi koje su vrijednosno označene, nego i *pridavanje nekih vrijednosnih značenja riječima koje ih do tada nisu imale*. Korištenje neposredno vrednovanih riječi tipična je tehnika uvjeravanja koju pronalazimo u propagandnim tekstovima gdje je vrednovanje stalno: negativni frazemi i riječi koriste se samo u kontekstu suprotne, protivničke strane, a pozitivne isključivo kada se radi o „*nama*“. Vidljivo je to u sljedećim primjerima: „*Agresywne intrygi imperializmu i jego popleczników*“ / hrv. „*Agresivne spletke imperijalizma i njegovih podržavatelja*“ (negativno značenje); „*Dynamiczny rozwój gospodarczy krajów obozu socjalistycznego*“ / hrv. „*Dinamičan gospodarski razvoj socijalističkog tabora*“ (pozitivno značenje). Vrednovanje neutralnih leksema u Poljskoj vidljivo je na početku 80-ih godina XX. stoljeća pri korištenju vojne terminologije, npr. *przycółek* (značenje: 1. mjesto ratnih operacija, 2. mostobran) – „*przycółek nowych kontaktów osobistych*“ / hrv. *mostobran novih osobnih kontakata*; *batalia* (značenje: 1. bitka, boj, borba, 2. polemika, rasprava) – *batalia o lepszą przyszłość* / hrv. *bitka za bolju budućnost*. Glagoli *wiedzieć* (hrv. *znati*) i *stwierdzać* (hrv. *tvrditi*) koristili su se isključivo u kontekstu stranačkih donositelja odluka i njihovih saveznika, a glagoli *utrzymywać* (hrv. *držati, održavati*), *próbować* (hrv. *pokušati*), *sądzić* (hrv. *držati, misliti, prosuđivati*), *chcieć* (hrv. *htjeti*) vezali su se jedino uz političke i idejne protivnike (Markowski, 2008:91, 92).

Jezična manipulacija bila je vidljiva i prilikom upotrebe riječi s pojedinačnim značenjem umjesto upotrebe njihovih hiperonima. U Sovjetima se svakog seljaka koji se protivio politici komunističke vlasti nazivalo *kulakiem*, odnosno seoskim bogatašem, a u Poljskoj se 70-ih godina počeo koristiti naziv *syjonista* (hrv. *cionist*) umjesto *Żyd*

(hrv. *Židov*). U oba primjera upotrebom takvih leksema sugeriralo se kako neprijatelji nisu cijele društvene grupe, nego samo neki njihov dio, ali u stvarnosti su se ti leksemi mogli odnositi na bilo kojeg seljaka ili Židova ako je to odgovaralo trenutnoj političkoj propagandi komunističke vlasti (Markowski, 2008:92).

Postojanje jezičnog tabua dovelo je do kreiranja željene stvarnosti jer se smatralo da „*ako o nečemu ne govorimo, to ni ne postoji*“. Zabrana upotrebe određenih riječi ili fraza vrlo je drastičan izraz novogovora. Tako se npr. nisu smjele upotrebljavati riječi *strajk* (hrv. *štrajk*), *recesja* (hrv. *recesija*), *kryzys* (hrv. *kriza*), *inflacja* (hrv. *inflacija*), što je značilo da takvih pojava u socijalizmu nema (nema naziva – nema ni pojave, to je izraz identificiranja stvari s riječima). Upotreba eufemizama također je jedan oblik tabua jer se kamufliralo pravo značenje riječi ili događaja. Primjeri za to su: *wydarzenia grudniowe* (hrv. *prosinački događaji*) kada su u prosincu 1970. g. strijeljani demonstranti na Wybrzeżu, zatim *regulacja cen* (hrv. *reguliranje cijena*), što je označavalo povećanje cijena, potom *chwilowe przerwy w pracy* (hrv. *trenutačni prestanak rada*) umjesto upotrebe riječi *štrajk* ili pak upotreba vrlo očitih eufemizama kao što su *obóz koncentracyjny* (hrv. *koncentracijski logor*) koji je bio logor smrti i *ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej* (hrv. *konačno rješenje židovskog pitanja*) koje je podrazumijevalo ubojstvo Židova (Markowski 2008:93).

Obilježjem novogovora smatra se i upotreba konvencionalnih, stereotipnih izraza koji su trebali olakšati pamćenje informacija i lakše usvajanje njihova sadržaja, npr. *Kolejne wielkie osiągnięcie narodu radzieckiego*/ hrv. *Još jedan veliki uspjeh sovjetskog naroda*; *kierownicza siła narodu*/ hrv. *pokretačka snaga naroda*; *walka klasowa*/ hrv. *klasna borba*; *Dalszy dynamiczny rozwój...*/ hrv. *Daljnji dinamični razvoj...* itd. Ovakve formulacije morale su se pojavljivati na posebnim mjestima u tekstu kako bi prikazale stalnu prisutnost vlasti.

„Umjetnička varijanta“ stereotipnih formulacija bile su otrcane metafore i metonimije koje se koristilo kao sigurno sredstvo djelovanja na narod, odnosno primatelje poruke. Propagandni tekstovi su tako bili pretrpani formulacijama poput *ojczyzna wodza rewolucji* (hrv. *domovina vođe revolucije, tj. Sovjetski savez*), *owoc rolniczego trudu* (hrv. *plodovi seljačkog napora*), *zbudujemy drugą Polskę* (hrv. *izgradit ćemo drugu Poljsku*), *widać światło w tym tunelu* (hrv. *vidi se svijetlo u tunelu*)

itd. Često se koristila i hiperbola, pa se svaki sastanak stranačkog odbora nazivao *povijesnim* ili *prijelomnim*, a let Poljaka u svemir nazivali su *velikim uspjehom poljskog naroda*.

Novogovor se smatra leksičkim, sintaktičkim i stilističkim ubojstvom. Govorena verzija novogovornog teksta obiluje frazama i ponavljanjima, nekoliko puta ponovljena laž na kraju postaje istinom, dok se pisana verzija odlikuje jedinstvenošću, odnosno stilističkom monotonijom koja je najviše prezentirana na sastancima stranačkih odbora i u stranačkim novinama. Sintaksa je jednostavna, izuzev višesložnih rečenica, a leksik se temelji na nekoliko tematskih krugova (napredak, razvoj, tehnika, borba) čiji su izrazi metaforički oblikovani. Novogovor kreira crno-bijeli svijet koji je bivalentan i vrlo jednostavan. Podijeljen je na shemu *mi-oni* u kojoj se *mi* isključivo vrednuje pozitivno, a *oni* vrlo negativno, koristeći pritom enigmatske (tajanstvene) riječi i oštre epitete poput *okrešlone kręgi* (hrv. *određeni krugovi*), *chuligani polityczni* (hrv. *politički huligani*), *zdrajca narodu* (hrv. *izdajica naroda*), *rzecznik syjonizmu* (hrv. *branitelj cionizma*). Lik protivnika vrlo je izražen, a figura vraga tipična je stilistička figura novogovora (ibid, 2008: 94, 95).

2.2. Jezična obilježja novogovora

S obzirom na učestalost i funkciju, leksička, frazeološka, tvorbena i gramatička sredstva mogu se razvrstati u novogovorne modele. U leksiku se ističu opće imenice temeljnih sociopolitičkih značenja koje su sintaktički najčešće u funkciji subjekta: *narod, narodnost, klasa, partija, linija, organ, pokret, revolucija, borba, bratstvo, jedinstvo, izgradnja, drug, dužnost, zadatak, korak, mjera, okvir, problem, situacija, sistem, koegzistencija, diferencijacija, koalicija, alternativa, socijalizam...* i različite domaće tvorbe kao *samoupravljanje, samodoprinos, nesvrstanost* i sl. Navedene imenice atribuiraju zamjenice i pridjevi: *naši/bratski narodi, radnička klasa, partijska linija, narodnooslobodilački pokret, vanjski/unutrašnji neprijatelj, odlučujući faktor, miroljubiva koegzistencija, samoupravni socijalizam...* Broj tih atributa nadmašuje broj najfrekventnijih imenica, a osebujni su superlativi, npr. *najveći sin naših naroda i narodnosti, jedan od najvažnijih zadataka naše Partije (...)*. Među zamjenicama

prevladavaju osobna i posvojna zamjenica u 1. osobi množine i neodređene – *mi, naš, svatko, nitko, neki* its. Na taj način ističe se pripadnost kolektivu, njegova snaga i odgovornost ili se, pak, izbjegava imenovanje konkretnog agensa.

Za novogovor je također karakteristična prekomjerna upotreba nesročnih atributa i priložnih oznaka. Uz priloge kojima se kazivač ograđuje od izrečenog, npr. *gotovo (uvijek), (uvjetno) rečeno* i sl., u novogovoru se najčešće ponavljaju prilozi koji se lako adjektiviziraju, odnosno pretvaraju u pridjeve ili supstantiviziraju (pretvaraju u imenice), npr. *zanimljivo - zanimljivost, relativno - relativnost, vjerojatno - vjerojatnost; danas - današnjica, sutra - sutrašnjica* i sl. Novogovor koristi ograničeni broj glagola. Semantički „besubjektan“, depersonaliziran iskaz podrazumijeva supstantivizaciju predikata pa se kaže *(treba) postaviti pitanje, uzeti riječ, zauzeti stav, odigrati ulogu* iz čega se izvode još bezličnije gramatičke sheme u kojima poimeničeni glagoli postaju subjekti: *(potrebno je, očekuje se) zauzimanje stava, donošenje ocjene, postizanje dogovora* i sl. Značajna je upotreba modalnih glagola i modalnih predikativa, posebno onih sa značenjem nužnosti i obvezatnosti (*mora, treba, valja, nužno je, neizostavno je*). Među glagolskim predikatima najvažniji je glagol *boriti se (za/protiv)* koji stvara iluziju junaštva, a semantički pokriva i radnje neodređena izgleda: *borimo se za bolje sutra, za radnička prava ili protiv malodušnosti i defetizma, birokracije*. Posebna je i funkcija sinonimnih glagola *raspirivati* i *širiti*; prvi ima negativnu, a drugi uglavnom pozitivnu konotaciju – *raspiruje se mržnja, a širi se bratstvo i jedinstvo*. Glagolske predikate često zamjenjuju imenski među kojima se u semantički deagentnim iskazima ističe *biti prisutan* (npr. *prisutna je dilema*) gdje je agens personificiran, odnosno dilema je kao živo biće (Sesar, Vidović-Bolt, 2011:242, 243).

Za novogovor su karakteristične ili jednostavne rečenice s izabranim leksikom ili složene rečenice u kojima, ako nisu gramatički besubjektne, zamjениčki, opći ili neodređeni subjekt i s njime sročan, najčešće bezlični predikati vežu uza se mnoštvo atributa i priložnih oznaka. „Generirajući određene sklopove riječi i stvarajući okoštale modele, novogovor se koristi općim, tzv. pučkim frazeološkim fondom, koji podvrgava svojim ciljevima i prilagođava svojim potrebama pa tako nastaju frazemi poput: *uhvatiti se u koštac s kontrarevolucionarnim elementima, dići svoj glas protiv imperijalizma, živjeti na grbači radnog naroda* i sl.“ (Sesar i Vidović Bolt, 2011:244)

U kasnijem poglavlju spomenut ću neke od takvih fraza, popularnih zahvaljujući poljskim političarima koji su njima zapravo osiromašili frazeološko bogatstvo književnoga jezika.

2.3. Semantička obilježja novogovora

Najbitnija značajka novogovora njegova je semantička prijetvornost, odnosno semantička inflacija, prazne i isprane riječi. Prof. Sesar i Vidović Bolt u svom radu *O novogovoru u hrvatskom ruhu* parafraziraju češkog jezikoslovca Fideliusa koji kaže da je „ona (semantička inflacija) rezultat neodgovornosti prema jeziku (...), a razmjer njene opasnosti vidi u općoj politizaciji i ideologizaciji koja se sustavno provodi pomoću sredstava javnog priopćavanja, odnosno političkom instrumentalizacijom jezika, jer jezična je sfera u totalitarizmu strateški značajnija od bilo koje druge; totalitarni je jezik vjerojatno najdjelotvornije sredstvo represije.“ (prema: Sesar i Vidović Bolt, 2011:239).

Konstitutivni elementi novogovornih modela su semantički prazne ili mutne riječi koje pripadaju općem leksiku, ali se ne odnose na konkretne društvene pojave ili političke prilike. One varaju primatelja poruke i skrivaju odgovornost pošiljatelja. Izraz *gorući problem* služi zamagljivanju stvarnih poteškoća, a argumentirani dokaz podrazumijeva svjesno baratanje neodređenim i suvišnim riječima kako bi se protivnik zbunio i umorio. Razumljivost jezika postaje privid, a bez obzira prihvaća li publika sadržaje ili ne, ona preuzima oblike koji joj se nude i mehanički održava loše jezične navike. Najveće žrtve jezične manipulacije su medijski prenositelji političkih poruka koji iz raznih razloga prihvaćaju tu svoju ulogu, a javnost se rijetko pita zašto se neka vijest prenosi i što ona zapravo znači. U hrvatskom jeziku u opću uporabu najlakše prelaze semantički prazni, ali najčvršći novogovorni modeli – hibridne političke sintagme poput: *desni/lijevi centar, redefiniranje sporazuma, normalizacija odnosa, mirna reintegracija, pakt o stabilnosti, stvaranje platforme, prioritet središnjice, strateško pitanje* i sl. koje u kombinaciji s drugim jezičnim sredstvima stvaraju dojam ozbiljnosti i jezične superiornosti (Sesar i Vidović Bolt, 2011: 245).

2.4. Stilska obilježja novogovora

Novogovor se nametnuo svim područjima jezičnoga izražavanja, stoga će biti naznačene tipične stilske forme, sredstva i postupci kojima se novogovor služi.

Novogovor se služi književnim oblicima među kojima su najčešće mikrostrukture: *aforizmi, epigrami, anegdote, poslovice, izreke, poredbe i krilatice*. Npr. *Čuvajmo tekovine naše narodnooslobodilačke borbe kao oči u glavi! Tko radi, taj i griješi. Ne pada snijeg da pokrije brijeg, nego da zvijeri otkriju svoj trag.*

Među mikrostrukturama stila, novogovor se služi oprekom i kontrastom, ponavljanjem, hiperbolom, eufemizmom, metaforom, gomilanjem i različitim poredbama, epitetima i igrama riječi. Negativan sud, koji može biti izrečen i ironično, daje epitetima funkciju etiketa, kao što su npr. *bjelosvjetski, izrabljivački*. Perifraza često služi poetskoj hiperbolizaciji, npr. *najveći sin naših naroda* ili vrijednosnoj eufemizaciji: *korekcija cijena, obustava rada*. Često oblikovane metaforički, antiteze služe isticanju vlastitih pozitivnosti: *tamnica naroda – obećana zemlja*. Među metaforama prevladavaju one s pučkim motivima, npr. *kolijevka, ognjište, tlo, polje, zemlja, korijen, sjetva, žetva, sazrijevanje*. Pretjerana upotreba sinonima, posebice tuđica, u cilju hiperbolizacije, često rezultira tautologijama i pleonazmima što je vidljivo u primjeru *imperativno zahtijeva uzajamnu suradnju i pokreće inicijativu* (Sesar i Vidović Bolt, 2011: 246,247).

„Retoričko iskazivanje nemogućnosti odlika je političke komunikacije“, kako navodi dr. sc. Krešimir Bagić u svom radu *Što se sve događa 30. veljače?*³ „Rukovodeći se načelom korisnosti, kojim štiti vlastitu poziciju i ideologiju koju zastupa, političar savjetuje građane, potiče ih i odvraća, nastoji im se svidjeti, zainteresirati ih za svoju ideju, unaprijed opravdati buduće poteze... Adinatona se pokazao vrlo učinkovitim sredstvom za kojim rado posežu zastupnici različitih, pa i oprečnih, ideologija.“ Primjer adinatona, odnosno retoričkog klišeja kojim se iskazuje nemogućnost da se što dogodi, kojeg autor predstavlja u djelu, važan je zbog svoje

³ Internetski izvor, članak objavljen u časopisu Vijenac, 393, 26. ožujka 2009.

<http://www.matica.hr/vijenac/393/%C5%A0to%20se%20sve%20doga%C4%91a%2030.%20velja%C4%8De/>

upotrebe u različitim razdobljima hrvatske političke povijesti: za vrijeme NDH, Jugoslavije i pred početkom Domovinskog rata. Gotovo aforistički, ovu asindotsku konstrukciju koristio je Josip Broz Tito: „*Prije će Sava poteći uzvodno nego što će Hrvatska biti samostalna!*“ te Ivica Račan: „*Prije će Sava poteći uzvodno nego će se Hrvatska naoružati.*“ U oba primjera koristi se ista sintaktička struktura i izricanje nemogućnosti, ali je smisao poruke različit te se u konačnici, nijedna od tih poruka nije ostvarila jer je Hrvatska postala samostalna država, do čega je došla oružanom borbom. Ova makrostrukturna figura poveznica je komunističke Jugoslavije i demokratske Hrvatske, stoga se također može smatrati jednom od figura koja se koristila u političkim novogovornim iskazima zbog svoje snažne poruke i sugestivnosti. I sam autor članka kaže: „*Činjenica da su tri tako različita lidera (misli se i na Antu Pavelića, Tita i Ivicu Račana) u rasponu od gotovo pola stoljeća važne poruke odjenuli u istu retoričku odoru, sugerira da je konstrukcija „prije će Sava poteći uzvodno“ iznimno atraktivna, snažna i sugestivna. Ona se prometnula u političku 'katicu za sve', u lingvistički stroj koji unaprijed isključuje svaku dvojbu i svaku raspravu, a svako potencijalno pitanje pretvara u retoričko, čime je širom otvoren prostor različitim oblicima dogmatske verbalistike.*“⁴

Bivši poljski predsjednik, Lech Wałęsa, u narodu je bio poznat po svojim frazemskim ispadima. Jedan od najpoznatijih takvih izraza je „*ani be, ani me, ani kukuryku*“ /hrv. „*ni be, ni me, ni kukuriku; ni a ni be*“ (Zimny, R., Nowak P., 2009:32). Wałęsa je narodnu poštapalicu „*ni be, ni me*“ koja oponaša glasanje ovce i koze, upotpunio još jednom onomatopejskom riječju „*kukuriku*“, odnosno oponašanje glasanja pijetla, a sve u svrhu vrijeđanja političkog protivnika (Aleksandra Kwaśniewskog). Slični su i ostali frazemi što su Wałęsu obilježili kao čovjeka iz naroda koji se nikada neće moći riješiti svog podrijetla, ma koliko god u tome ustrajao, npr. *Nie chcem, ale muszem* (gramatički neispravno); *Jestem za, a nawet przeciw* (nelogično i neispravno); *Czarne jest czarne, a biale jest biale* (tautologija); *O take Polske walczyłem* (gramatički neispravno); *parambuła konstytucyjna* (ispravno je *preambuła konstytucyjna*, jezična greška koja se temelji na paronimiji, nepoznavanju i iskrivljavanju stranih riječi); *Plusy dodatnie i plusy ujemne* (pleonazam u prvom dijelu – pozitivni plusevi, te suprotnost značenja u drugom dijelu – negativni plusevi) i mnogi drugi, a poznati su pod nazivom *walesizm*, hrv. *valensizam* (ibid, 2009:276).

⁴ ibid

3. Novogovor u Hrvatskoj

U Poljskoj se termin novogovor poistovjećuje s frazemima: *jezik politike*, *jezik političara*, *jezik totalitarnih sistema* te *jezik propagande*, dok je u hrvatskom jeziku novogovor sinonim lošeg jezika s elementima amerikanizacije, kolokvijalizacije, jezika koji karakterizira labava norma i nemar prema jeziku. Ipak, kao i u Poljskoj, novogovor je jezik politike, ali i sve češće jezik naše svakodnevne komunikacije, a najčešće se pojavljuje u kontekstu neologizacije hrvatskoga jezika. Josip Pavičić je 80-ih godina prošlog stoljeća pisao o novogovoru u svojoj knjizi *Novogovor*, ali ona se sastojala od eseja na istu temu promjena u suvremenom jeziku iz njegove perspektive novinara i kazališnog kritičara, ali to su i promjene društveno-političke situacije u tadašnjoj Jugoslaviji. Zanimljivo je da je autor dao tako jednostavan naslov bez točnog preciziranja u kojem se jeziku novogovor pojavljuje. Pisao je zapravo o promjenama u hrvatskom jeziku koji je tada službeno nosio naziv hrvatsko-srpski, stoga je vjerojatno htio izbjeći društvene ili političke probleme, pa je svojoj zbirci eseja nadjenao neutralan i jednostavan naslov.

Iako se riječ *novogovor* pojavljuje u kontekstu jezika politike i političara, najčešće se ne govori o njezinoj persuazijskoj i manipulativnoj ulozi, samo se komentira sklonost nekih političara prema upotrebi određenih riječi ili fraza, dok značenjska bit pojave takvoga jezika ostaje izvan komentara. Sama pojava novogovora u hrvatskoj sociolingvističkoj literaturi nije sustavno obrađena (Kryžan-Stanojević, 2004:746).

O hrvatskom novogovoru iz poljske perspektive piše lingvist i profesor na Jagielonskom sveučilištu u Krakovu, prof. Maciej Czerwiński u radu *Socjalistyczny w formie, narodowy w treści. Chorwacka odmiana komunistycznej nowomowy w czasie tzw. chorwackiej wiosny /hrv. Socijalistički po obliku, nacionalan po sadržaju. Hrvatska varijanta komunističkog novogovora za vrijeme tzv. hrvatskog proljeća.*⁵ Navedeni autor kaže kako govore hrvatskih političara s jedne strane karakterizira prepoznatljiva šabloniziranost, a s druge strane leksik koji se odnosi na nacionalne i domoljubne vrijednosti. Hrvatski političari bili su svjesni osjetljivosti političke situacije pa su pomno birali riječi kojima su govorili o nacionalnim pitanjima (ideja o bratstvu i

⁵ Rad objavljen 2012. g. u poljskom časopisu *Stylistyka* Sveučilišta u Opolu (Uniwersytet Opolski), str. 77-98

jedinstvu), ali su i dalje govorili jezikom komunizma budući da su bili predstavnici narodne vlasti. Czerwiński navodi kako se hrvatski novogovor može promatrati i iz kuta patriotizma pa su tako političari iz vremena Hrvatskog proljeća gorljivi patrioti, a ne više tvrdoglavi komunisti (Czerwiński, 2012:102).

Također navodi kako postoji potpuni nedostatak interesa za pojavu komunističkog novogovora u hrvatskoj filologiji nakon raspada socijalističkog sistema (s iznimkom prof. Sesar i prof. Vidović-Bolt) – mimo službeno deklariranog antikomunizma hrvatske elite – što je svakako potrebno povezati s dominantnom normativistikom u kroatistici. Raspadom Jugoslavije jezikoslovci su imali zadatak ponovno razmotriti mjesto i strukturu hrvatskog standardnog jezika u grupi slavenskih jezika – prije svega njegov leksički sastav jezika (planiranje korpusa). Problematika purističke kodifikacije hrvatskog jezika, njegovih povijesnih i društveno-političkih uplitanja u jugoslavenski kontekst, zahvatila je gotovo cijelo okruženje jezikoslovaca, marginalizirajući istraživanja u drugim domenama, ovdje u domeni novogovora. Može se reći kako se više kritizirala Jugoslavija, a manje komunizam (to je bilo vidljivo u retorici desno orijentiranih političkih stranaka, a zasigurno je proizlazilo iz toga što su političari bili bivši komunisti) (ibid, 2012:116). Pod utjecajem provedene jezične politike kod većine jezikoslovaca i građana Hrvatske ukorijenilo se mišljenje kako je hrvatski jezik u Jugoslaviji bio podvrgnut agresivnoj srbizaciji. Stoga su sve riječi koje su imale sličnosti sa srpskom jezičnom normom shvaćene kao relikti komunističkog vremena. Neke riječi - u svojoj osnovi internacionalne, koje je hrvatska norma označavala kao ostatke komunističke države – semantički su se specijalizirale. Npr. riječ *oficir* u hrvatskoj normi označava vojnika JNA ili srpskog vojnika, a nikada hrvatskoga koji je uvijek *časnik*. Kako smatra Czerwiński, uho hrvatskog sugovornika osjetljivo je na srbizme pa se takve riječi u sadašnjoj recepciji smatraju novogovorom jer prizivaju prošlo komunističko vrijeme (ibid, 2012:116).

Analiza hrvatskog novogovora iz perspektive spomenutoga poljskog lingvиста govori nam da je hrvatski novogovor bio uvučen u posve drugi kontekst nego poljski novogovor. Nažalost nedostaju podaci koji se tiču preferiranoga komunikacijskog ponašanja u tom vremenu, ali to nije bez značenja. Nedostatak informacija zasnovanih na istraživanjima materijala stvaraju pojednostavljene zaključke, a ostaci novogovora mogu se čuti i u suvremenom jeziku. Za gotovo sve hrvatske elite razdoblje hrvatskog proljeća nije bilo vrijeme klasne borbe (kako su to govorili komunisti), nego striktno

nacionalna borba, što se trenutno naglašava. Jezik pak čuva sjećanje na nekad postignuti kompromis (ibid, 2012:117).

Nives Opačić u svom radu *Hrvatski novogovor u elektroničkim medijima* (2004) istražuje i komentira koje su to hrvatske riječi kojima se danas pridaje novogovorni prizvuk (*molba* ili *zamolba*, *datum* ili *nadnevak*, sufiksi *-lac* ili *-telj*, *-ica* ili *-ka* i sl.) te također pojašnjava kako mediji, odnosno novinari šire novogovor: „*Budući da novinari često ne razumiju rasprave koje profesionalno moraju pratiti, jer ih sudionici rasprave svojim nesuvislim izražavanjem učine još nerazumljivijima, a o njima moraju izvijestiti televizijsko gledateljstvo, u strahu da će štogod ispustiti ili promijeniti smisao striktno ponavljaju ono što im je i samima bilo nerazumljivo.*“ (Opačić, 2004:495). Sufiks *-telj* preferira se jer nije potrebno uključivati glasovne promjene kao kod *-lac* (npr. *spasilac*, *talac* – gen. *spasioca*, *taoca*; nom. mn. *spasioci*, *taoci*; gen. mn. *spasilaca*, *talaca*), ali pritom se *spasitelj* odnosi na Isusa Krista, dok su oni koji spašavaju ljude – *spasioci*, a jedan je *spasilac* (a ne *spasioc* kako se to čuje u nas i u srpskome).

3.1. Utjecaj EU novogovora (eurogovora)

Svojstva novogovora možemo lako primijetiti i na današnjem, nama svakidašnjem eurogovoru kojim se služe zagovornici nove ideologije - europskog poretka. On i dalje opisuje želju i stvarnost koje još nema, njegova je funkcija kreiranje nove stvarnosti. Primjeri iz dnevnih novina poput: „*Točno je da nije bilo pomaka u zapošljavanju, ali moram naglasiti da je ostvaren pomak u redovitosti isplate plaća u državnim poduzećima.*“ (Kryžan-Stanojević, 2004: 748) vrlo su slični klasičnom novogovoru. Omiljene fraze eurogovora su: *Europa oduvijek*, *Oduvijek smo bili u Europi*, *Konačno u Europi*. Kao i novogovor, ima sklonost prema stvaranju mitova, obreda, rituala, često se ponavljaju riječi i označava se vrijeme (*već drugu godinu za redom sastajemo se...*), a govori počinju sa: *tradicionalno*, *povijesni sastanak* i sl.

Eurogovor je najlakše otkriti na leksičkoj, a najteže na semantičkoj razini koja je i najopasnija. Neosemantizacija je zapravo desementizacija. Osjećaj ispraznosti riječi vodi potrebi dodatne atribucije, odatle fraze: *u svoje osobno ime*, *stvarno pošten* i sl. Sintagme poput *pravna država*, *društvena osjetljivost*, *europizacija* itd. izgubile su svoj

sadržaj, a samim time i vezu sa stvarnošću te su prestale biti razumljive zbog preširokog značenja. Jezik suvremene javne političke komunikacije obiluje takvim nejednoznačnim formulacijama gdje su te „pametne“ riječi nerazumljive slušaču kojemu su namijenjene.

3.2. Analiza političkog govora Franje Tuđmana

Proučavanjem dostupnih govora dr. Franje Tuđmana (1922.- 1999.), zaključuje se kako su njegovi govori drugačiji od Titovih, ponajprije zbog samog jezika jer teži čistom hrvatskom jeziku, odnosno naglasak stavlja na jezični purizam iz više razloga. Najvažniji je odvajanje Hrvatske iz jugoslavenske zajednice i samim time izdvajanje hrvatskog jezika iz konteksta hrvatsko-srpskog jezika. U leksik se vraćaju oživljenice i stvaraju se nove hrvatske riječi. Sljedeći su razlozi političke i društvene prilike, tj. smjena vlasti – rušenje totalitarnog sustava i stvaranje nove demokratske društvene zajednice. Međutim, politički govori su zadržali svoju novogovornu prirodu u smislu stilskih i semantičkih obilježja, ali također i nekih novogovornih kategorija i funkcija, što je vidljivo u sljedećem govoru.

Obraćanje hrvatskom narodu u trenutku otvorene velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku, Zagreb, 5. listopada 1991.⁶

„Hrvati i Hrvatice, građani i građanke Hrvatske! Obraćam Vam se u ovom dramatičnom i sudbonosnom trenutku Hrvatske. Na našu se domovinu srušio val neprijateljske velikosrpske soldateske, kojoj je cilj da nas vrati u nacionalno ropstvo i boljševički mrak, da nam otme hrvatske krajeve koji su oduvijek bili sastavni dio Hrvatske. Demokratska hrvatska vlast učinila je sve da mirnim putem ostvarimo sveto pravo da sami odlučujemo o vlastitoj sudbini, da hrvatski narod bude slobodan u suverenoj i samostalnoj Hrvatskoj. Mi smo željeli mir u slobodi i demokraciji, a nametnut nam je prljavi i razorni rat. Od samoga njegova početka iskušali smo svaku, pa i najmanju mogućnost da putem razgovora i pregovora s jugoslavenskim i međunarodnim čimbenicima spriječimo ratne strahote i spasimo ljudske živote i nacionalna dobra.

⁶ Internetski izvor, pristup 11. 9. 2013., <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-08.htm>

Ali mržnja protiv svega hrvatskoga i zaslijepjenost mitološkim velikosrpskim planovima učinila je da naši pozivi na razum ostanu bez odziva. Nije pomoglo ni to što su agresori, Republika Srbija i tzv. JNA, oštro osuđeni od Europske zajednice, Sjedinjenih Američkih Država, pa i od svega demokratskoga svjetskoga javnoga mnijenja. Usprkos tomu što je demokratski svijet stao na stranu Hrvatske, agresori, ne samo da nisu obustavili svoje napade već su ih iz dana u dan, iz mjeseca u mjesec pojačavali rabeći sve bezobzirnija, razornija i neljudskija sredstva sile i uništavanja. U njihovu krvavu pljačkaškom pohodu ništa im nije sveto. Stotine mrtvih i tisuće ranjenih, zgarišta mnogih sela i gradova, ruševine crkvi i drevnih spomenika naše kulture, mostova, tvornica i poljoprivrednih dobara – sve to svjedoči o zločinačkoj okrutnosti i razaračkoj mržnji srbo-komunističkih hordi. No oni nisu mogli – niti će ikada moći – ubiti našu žudnju za slobodom i potrebom da živimo u ljudskom dostojanstvu, u miru sa sobom i sa slobodnim narodima Europe. To smo pravo izvojevali na našim prvim demokratskim izborima. Za ovo pravo i za svetu svoju zemlju spremni smo i mrijeti.

Tisuće i tisuće naših gardista, redarstvenika, pomoraca i ljudi sviju uzrasta i zvanja već su u dosadašnjoj borbi besprimjernim junaštvom pokazali da je nepobjediv narod, koji brani svoju rodnu grudu. Imena Vukovara i Pakraca, Osijeka i Vinkovaca, Otočca i Gospića, Šibenika i Zadra, Splita i Dubrovnika, žrtve Čelija, Struge, Kijeva i mnogih drugih mjesta i gradova, ostat će zauvijek urezana u hrvatska srca sa zahvalnošću i ponosom. Borba za uspostavu i obranu slobodne Hrvatske bila je i ostaje zajednička borba domovinske i iseljene Hrvatske. Građani Hrvatske! Udruženi velikosrpski imperijalisti i povampireni ostaci jugoslavenske komunističke vojske prešli su u opći napad na Hrvatsku kršeći i sve međunarodne dogovore o primirju. To nam nalaže da mobiliziramo sve svoje snage u obrambenom ratu. Svi oni koji se pozivaju u redove hrvatske vojske moraju se odmah odazvati, a sva vlast i sav narod organizirati za potrebe obrane domovine. Posebno pozivam one koji posjeduju oružje da se jave kao dobrovoljci u redove obrambenih snaga. Jugo-srpsku ratnu mašineriju što drhturi u svom oklopu od straha pred odlučnošću hrvatskoga čovjeka, i pred gnjevom čitava napaćenoga hrvatskoga naroda, ne očekuje ništa drugo nego sraman poraz. Stoga pozivam sve pripadnike tzv. JNA da ne pucaju na hrvatsku slobodu i demokraciju koja ne ugrožava nikoga pa ni njihov narod. U ovom teškom trenutku i na povijesnoj prekretnici pozivam Vas, braćo i sestre da ispunite svoju svetu dužnost u obrani domovine. Budimo

složni u borbi za slobodu naše hrvatske zemlje, našega mora i neba nad jedinom i vječnom nam Hrvatskom“.

Ovaj govor održan je u listopadu 1991. u sam osvit Domovinskog rata i zapravo je poziv građanima na borbu za svoju domovinu. Implicitno tome, govor je nabijen domoljubljem i patriotizmom te izražava negativan stav prema neprijatelju, *velikosrpskom agresoru*. Govor obiluje epitetima, metaforama, perifrazama koji prožimaju čitav govor, vrijednosno je nabijen jer je temeljen na opreci *mi-oni, dobri – zli*, obiluje hiperbolama i etiketiranjem, npr. *„Na našu se domovinu srušio val neprijateljske velikosrpske soldateske, kojoj je cilj da nas vrati u nacionalno ropstvo i boljševički mrak...“*, *„Udruženi velikosrpski imperijalisti i povampireni ostaci jugoslavenske komunističke vojske prešli su u opći napad na Hrvatsku...“*, *„sveto pravo“*, *„prljavi i razorni rat“*, *„krvavi pljačkaški pohod“*, *„ubiti našu žudnju za slobodom“* itd. U ovim primjerima vidljiva je ljutnja i srdžba prema neprijatelju koji je otvoreno okarakteriziran, dakle znamo tko je i odakle je, dok su u komunističkim govorima neprijatelji bili općenitiji, nacionalno ne apostrofirani (usp.: *vanjski neprijatelj, unutrašnji neprijatelj, neprijatelji revolucije* itd.).

Govornik se obraća narodu u prvoj osobi množine (npr. *„Mi smo željeli mir u slobodi i demokraciji, a nametnut nam je prljavi i razorni rat“*), čak se obraća i u imperativu nalažući mobiliziranje vojske (npr. *„Svi oni koji se pozivaju u redove hrvatske vojske moraju se odmah odazvati, a sva vlast i sav narod organizirati za potrebe obrane domovine. Posebno pozivam one koji posjeduju oružje da se jave kao dobrovoljci u redove obrambenih snaga“*), što je antikomunikacijsko svojstvo novogovora, odnosno prijenos naredbi, a na narodu je da te naredbe prihvati i realizira. Jasno je vidljivo ritualno i kvantifikacijsko svojstvo novogovora u rečenici: *„...ne samo da nisu obustavili svoje napade, već su ih iz dana u dan, iz mjeseca u mjesec pojačavali* itd.“. U govoru nema depersonaliziranih iskaza, a persuazijska kategorija novogovora ovdje služi uvjeravanju naroda da krene u obrambeni rat. Neke odabirane govornikove riječi graniče s leksikom iz književnosti, odnosno poezije, pa u nekim trenucima govor kao da ima poetsku notu zbog reda riječi u sintagmama i biranju leksema, npr. *„Za ovo pravo i za svetu svoju zemlju spremni smo i mrijeti, /.../ pokazali smo da je nepobjediv narod koji brani svoju rodnu grudu“*. Vidljiva je i ritualno-fatična funkcija u adresativnim formulama kojima se približava narodu i stvara simpatije npr. *„U ovom teškom trenutku i na povijesnoj prekretnici pozivam Vas, braćo i sestre da ispunite svoju svetu dužnost u*

obrani domovine...“. Podvučene sintagme su otrcane, vokativi su iz propovijedi, a po rodnom obilježju trebalo bi reći: *sestre i braćo*, kao što je rekao: *Hrvatice i Hrvati*), *sveta dužnost* također je crkvena sintagma. Osim stilskih svojstava novogovora kojim analizirani tekst obiluje, u ovom demokratskom govoru nisu pronađeni neki istaknutiji elementi novogovora. Mogući je razlog tome odabir ovog govora jer se tematikom vrlo razlikuje od Titova govora u kojem se očekuje mnogo više novogovornih elemenata.

4. Novogovor u SFRJ (1943. - 1991.) i u NR Poljskoj do 1970. godine

Czerwiński se također bavio i jugoslavenskim novogovorom u radu *Nowomowa po jugosłowiańsku (Novogovor na jugoslavenski način)* (2012), a kao i njegov prethodno spomenuti članak, može se pronaći u internetskom obliku.⁷

Czerwiński kaže kako ne postoji jugoslavenski jezik, ali je zato zasigurno postojao jezik jugoslavenskog komunizma. O jugoslavenskoj verziji komunizma govorilo se kao o titoizmu, ali je taj naziv ipak bio višeznačan. U poljskoj literaturi komunističkim novogovorom bavilo se mnoštvo jezikoslovaca (npr. Michał Głowiński, Jerzy Bralczyk, Walery Pisarek, Leszek Bednarczuk, Jadwiga Puzynina⁸, stoga se u istraživanjima jezičnih svojstava jugoslavenskog novogovora možemo poslužiti njihovim radovima.

Prema Głowińskom, novogovor se sastoji od četiri glavna pravila koja organiziraju strukturu diskursa. Prvo i najvažnije je da novogovor nastoji nametnuti primateljima osebnju vrijednost opisanih pojava, što rezultira neosporavanjem tih pojava. Time stvara jezičnu dihotomiju kako bi napravio razliku između svog i stranog sistema, stoga je svijet podijeljen na crno i bijelo, naše i vaše. Głowiński tvrdi kako značenja u novogovoru mogu biti nejasna i neprecizna, ali ocjene uvijek moraju biti jasne

⁷ Rad objavljen 2012. godine u Varšavi u časopisu *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, str. 137-159

⁸ Głowiński, Michał. *Nowomowa i ciągli dalsze*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, 2009.

Bralczyk, Jerzy. *O języku polskiej propagandy politycznej lat siedemdziesiątych*. Wydawnictwo Trio, 2003.

Pisarek, Walery. *O mediach i języku*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, 2007.

Bednarczuk, Leszek. *Nowomowa. Zarys problematyki i perspektywy badawcze*. Wydawnictwo Społeczne Kos, 1984.

Puzynina, Jadwiga. *O pojęciu „manipulacji” oraz sensie wyrażenia „manipulacja językowa”*. Wydawnictwo Społeczne Kos, 1984.

i jednoznačne. Drugo pravilo je da novogovor stvara posebnu sintezu proturječnih pragmatičkih (situacijskih) i ritualnih elemenata. Kao treće, u novogovoru dominira magičnost koja ne opisuje stvarnost, nego ju stvara. Četvrto je pravilo da novogovor karakterizira institucionalna kontrola. Teži tome da maksimalno ograniči ili onemogući jezični izbor riječi, skraćuje i uskraćuje mogućnost izbora te dovodi do shematičnosti mišljenja (Czerwiński, 2012:140). Czerwiński tome dodaje kako u jeziku jednopartijske totalitarne države uloga primatelja slabi ili je posve minimalizirana. Primatelj se zapravo uopće ne smatra relevantnim sudionikom dijaloga. Vlast je, kao jedini disponent jezika na javnom prostoru, postala jedinim autoriziranim subjektom u javnoj komunikaciji (npr. za vrijeme staljinizma novogovor je ulazio u jezik književnosti, znanosti pa čak i u svakodnevni jezik). Iz toga proizlazi da je pošiljatelj poruke imao autoritet koji mu je omogućavao tvorbu performativnih činova govora, gotovo kao vladanje pomoću dekreta.

Svi jezikoslovci slažu se kako novogovor ulazi u sve domene jezika, ali je najviše vidljiv u domeni leksika i frazeologije. Czerwiński navodi nekoliko pojava novogovora u tim domenama koje pokazuje na primjerima jugoslavenskog novogovora.

Dominacija ocjenjivanja (konotacija) nad značenjem (denotacija) tvori znakove s jakim aksiološkim nabojem, a ti znakovi tvore dihotomne sustave. To se događa zbog umnožavanja pridjeva koji izražavaju normativne stavove, često u ritualnim okolnostima. Definirane riječi u takvim skupovima mogu imati nominalno negativnu vrijednost (ili pozitivnu) ili uz pomoć konteksta stječu privremeno negativno ili pozitivno vrednovanje. Stoga je potrebno razlikovati aksiologiju u osnovnom smislu, odnosno leksičku aksiologiju od kontekstne aksiologije. Primjere negativne i pozitivne dihotomije Czerwiński lako pronalazi u jugoslavenskom novogovoru. Npr. *reakcionarna buržoaska klasa; vladajuća buržoaska klasa; klasni neprijatelj; neprijateljska propaganda; nenaklonjeni elementi; imperijalistički proleter; vladajuća klika; velikosrpska hegemonijska reakcionarna buržoazija; bezdušno izrabljivanje* primjeri su negativne aksiologije, a *prijateljski posjet; bratski narodi; narodna inteligencija; narodna demokracija; veliki proleterski mislioci; odlučujuća borba; bolji i pravedniji društveni sistem; revolucionarna uloga; herojska borba; teška revolucionarna borba; istinske revolucionarne snage; narodna socijalistička revolucija; socijalistička izgradnja; napredne snage; važan politički faktor; idejna zrelost; široki antifašistički front; svjesno i požrtvovano radništvo; svjesno seljaštvo; požrtvovan i uporan rad; uspješno rješenje; snažna socijalistička zajednica* primjeri su pozitivne aksiologije (ibid, 2012: 142).

Vidljivo je kako se ovdje koriste pridjevi koji potječu od kanonskih novogovornih riječi: *brat, prijatelj, socijalizam, narod, junak, ideja, snaga*; te *reakcija, buržoazija*.

Konceptualne metafore vrlo često koriste se u propagiranju željene slike svijeta. Npr. metafora *nazadan – napredan / tył – przód* označava kako *napredan* odmah sugerira *bolji* što je vidljivo u primjeru „*komunisti - najnapredniji ljudi naše zemlje*“. Metafora *puta* često se koristila za postizanje ciljeva i bolje budućnosti jer konačna pobjeda revolucije ne postiže se odmah, već moramo proći dugi put do tog cilja. Uz nju sadržajno se vežu fraze *savladat ćemo sve teškoće koje stoje pred nama; pred nama je perspektiva sretne budućnosti* itd. Paradigma *gore - dolje / góra – dół* ima sličnu vrijednost kao i paradigma *nazadan – napredan*. Ono što je *gore* (ili *iznad*), *bolje* je od onog što je *dolje*, odnosno u *boljoj* poziciji i smatra se *ispravnim*. Takvo uvjerenje pronalazi se u većini frazema koji imaju politički sadržaj, npr. *bycie pod panowaniem / biti pod vladavinom*. Jedan poznati derivat takvog značenja je riječ *ustanik i ustaša*.

Perifraza kao često korištena figura u ovakvom tipu diskursa omogućuje nametanje vrednovanja značenja riječi i otvara vrata raznim eufemizmima koji su uglavnom perifrastičnog karaktera. Npr. o staljinizmu se u Poljskoj danas govori kao o razdoblju *kulta ličnosti, vremenu pogrešaka i iskrivljenih pogleda na svijet*, a vlast zapadnih zemalja imenovala se u komunizmu sintagmama *imperijalistički proleter* ili *krupni američki magnati*. O lideru Jugoslavije u Poljskoj se u vrijeme staljinizma govorilo kao o „*psie łańcuchowym imperializmu*“, odnosno imperijalističkom psu na lancu. „*Dzięki takiej peryfrazie – przez pewien czas kanonicznej w komunikacji publicznej – narzucono Ticie, i metonimicznie całej Jugosławii, negatywną cechę sprzedajnych zdrajców i politycznych kunktatorów.*“ (Czerwiński, 2012: 145). Zbog te perifraze, Titu i cijeloj Jugoslaviji bila je nametnuto obilježje političkih izdajica. Predratnu Jugoslaviju komunisti su različito nazivali, ali najčešće kao *diktaturu jugoslavenske buržoazije* ili *monarhohofašističku diktaturu* u kojoj je vladala *velikosrpska hegemonistička reakcionarna buržoazija* (ibid, 2012:145). Pozitivne perifraze, kojih je bilo manje od negativnih, najčešće su se odnosile na komunističku partiju i komunističko uređenje, npr. *avangardna radnička klasa* ili *istinske revolucionarne snage*. Često korištena perifraza, *domaći izdajnici*, bila je zloupotrebljavana i svatko je mogao biti proglašen izdajicom svog naroda. U negativnom kontekstu riječ *izvjestan* (polj. *pewien, określony*) pronalazi se u frazemima *izvjesne zapadne sile, izvjestan krug kapitalista, izvjesna štampa* (jer širi neistine o Jugoslaviji), ali ju također pronalazimo i u eufemizmima npr. *izvjesne mjere štednje* (umjesto *sniženje plaća*). Eufemizmi su se često

koristili kada je bila riječ o problemima u državi (npr. *nailaziti na velike teškoće*), ali nikad u odnosu prema drugim, kapitalističkim državama gdje se govorilo o *krizi* i *padu* (ibid, 2012:146).

Slogan je zauzeo posebno mjesto u novogovoru, o čemu Czerwiński parafrazira Głowińskog: „*Michał Głowiński twierdzi, że w takim gatunku mowy rama modalna nie może podlegać dyskusji, to jest musi być jednoznaczna. Można by ją wyeksplikować jako: „masz wiedzieć, że jest tak, jak tutaj mówimy”*“ (ibid). Dakle, ono što je bilo izrečeno sloganom, moralo je biti prihvaćeno bez pogovora i u skladu s time tako se ponašati. Imperativni karakter slogana bio je to jači, što je dolazilo iz državnih institucija jer primatelji slogana nisu imali izbora drugačije djelovati, zato što bi u suprotnom došlo do pravnih sankcija i pritvaranja „neposlušnih“. Slogani su bili u svim domenama društvene komunikacije; na plakatima, u oglasima, u medijima, tijekom svečanosti, na skupovima potpore, u naslovljavanju političkih govora itd. Najčešći su: „*Tito – Partija*“, „*Nema napretka bez bratstva i jedinstva*“, „*Interes radničke klase – interes naroda*“, „*Samoupravljanje – naša budućnost*“ itd. Posebnost tih slogana je što nisu diskutabilni, izrečeni su u imperativu ili prezentu, a često ni ne koriste glagole već imenice i pridjeve.

Konstrukcija kategorije „*mi*“ izražena je osobnom zamjenicom u prvoj osobi množine ili posvojnomo zamjenicom „*naš*“ u izrazima npr. *naša revolucionarna povijest, naš revolucionarni društveni preobražaj, naša Partija, naši komunisti, naša zemlja, naša slavna Armija* itd. Zamjenice kao deiktični izrazi, u Peirceovoj semiotici indeksi, imaju značenje koje ovisi o spomenutom predmetu i nejezičnim okolnostima i važan su mehanizam za stvaranje idealizirane slike svijeta. Dakle, o sugovorniku ovisi koga će kategorija „*mi*“ obuhvatiti, a koga izostaviti, istodobno ima inkluzivni i ekskluzivni karakter. Novogovor koristi takvu dihotomiju i još više ju izražava. Zamjenica *mi* odnosi se na sve stanovnike Jugoslavije. Ono što govori Tito, govore i svi stanovnici države, odnosno prisiljeni su na to. Zbog kulta ličnosti koji se stvorio oko njega, Tito je pravi prototip izraza *stanovnik Jugoslavije*, ono što je dobro za Tita, dobro je i za građane. Kategorija „*mi*“ odnosi se i na ljude u komunističkim strankama jer, iako se 50-ih godina 20. st. promijenio naziv iz partije u savez komunista, u razgovornom jeziku prevladavale su sintagme „*biti u Partiji*“. „*Tito - Partija*“ označavalo je (postulativnu) jednoglasnost i složnost.

Novogovor se sastoji od kancelarizama („*drętwa mowa*“) koji jezik čine umjetnim, npr. *ostvarena je korjenita društvena promjena*, miješa književne stilove, a

vrlo često se služi i lažima koje su zamaskirane eufemizmima, ono što vlast govori, ne poklapa se sa stvarnom društvenom situacijom.

Czerwiński navodi tri najvažnija uvjeta koji su utjecali na stvaranje novogovornih jezično-komunikacijskih obrazaca u SFRJ. To su političke okolnosti, nacionalne okolnosti i kulturno-političke okolnosti – kult vođe. Ti uvjeti nisu utjecali toliko na formu, koliko na sadržaj riječi.

Tri su razdoblja u državi SFRJ u kojima je došlo do promjene jezične komunikacije u novogovoru. U prvom razdoblju do 1945. godine poklonici novogovora u Jugoslaviji propagiraju antihitlerovsku propagandu. U drugom razdoblju od 1945.-1948. godine Jugoslavija se nalazi između dva bloka, istočnog i zapadnog, komunista i kapitalista, u bipolarnom je svjetskom položaju. Posljednja promjena događa se 1948. godine kada Jugoslavija raskida političke veze sa Sovjetskim Savezom. Od tada se počinje više koristiti konceptualna metafora *puta*, odnosno novog *smjera* i novih *ciljeva*. Sredinom 50-ih godina dolazi do nove političke promjene, a to je *pokret nesvrstanih*. Od trenutka prekida jugoslavenskih veza sa Sovjetima nastaju nove konstrukcije poput *pravo svakog naroda na samoupravljanje* i sl., ali je također vidljiva dihotomija *mi-oni*, odnosno *dobri-loši* u kojoj leži uspjeh retorike jugoslavenskih komunista. Oba bloka (SAD i SSSR) nazivali su *velikim silama* (*wielkie potęgi, mocarstwa*) – odnosno „oni“, što je imalo više negativnu nego pozitivnu konotaciju. Konceptualizacija „nas“ pozitivno je vrednovana, no to ne znači da se pozitivno vrednovanje veže uz komunizam i komunističke ideje, već uz političku situaciju neangažiranosti, odnosno njegovanja društvenih vrijednosti poput slobode, mira, samoupravljanja i pravednosti. Ipak, Jugoslavija je i dalje bila država u kojoj je vladao totalitarni komunistički vođa, a sve vrijednosti našle su svoj izraz u novogovoru.

Nacionalne okolnosti vežu se uz činjenicu da je Jugoslavija bila višenacionalna država, stoga i ne čudi nastanak slogana „*bratstvo i jedinstvo*“. Stalna politička napetost bila je plodno tlo za razvoj komunističkog novogovora pa nastaju leksemi i sintagme *socijalistička domovina*, *naši narodi*, *patriotizam*, *patriotska svijest* i *socijalistički patriotizam* ili *jugoslavenski socijalistički patriotizam* koji se suprotstavlja nacionalizmu (Czerwiński, 2012:156).

Kulturno-političke okolnosti vežu se uz vladajući kult maršala Tita, *neprijepornog vođe revolucije* i *lidera naroda*. Bio je glavni pokretač socijalističke ideologije, a samim time i jezika te ideologije. U tome se pronalazi razlika između poljskog i hrvatskog komunizma jer se Poljska nije nalazila u političkoj situaciji kao

Jugoslavija. Nijedan vođa poljske partije nije bio u sličnoj političkoj poziciji kao Tito, pa čak ni u društvu. Tito je istodobno bio disponent i najvažniji eksponent diskursa, dok su u Poljskoj te uloge bile izbrisane. Tome je pogodovala i politička ovisnost PRL-a (Polska Rzeczpospolita Ludowa) o Sovjetskom Savezu.

Poseban problem bilo je Titovo jezično izražavanje jer se služio mješavinom rodne mu kajkavštine, hrvatsko-srpske standardne štokavštine te utjecaja ruskog jezika iz ranijih razdoblja njegova boravka u Rusiji. Taj jezični hibrid bio je vidljiv na fonetskoj, akcenatskoj i leksičkoj razini.

Posebnost novogovora u Jugoslaviji sinonimizacija je nekih leksema poput *antifašist = komunist, narodni i nacionalni* (premda su te dvije riječi postale sinonimi još ranije) i zahvaljujući tome, komunisti su uspjeli uvjeriti narod kako su jedini antifašisti bili komunisti (ibid, 2012:157).

S obzirom da se politička i društvena situacija u tadašnjoj Jugoslaviji razvijala unutar Partije i bila povezana s njom, tako se razvijao i komunistički novogovor jer je novi pogled na svjetsku političku i društvenu scenu zahtijevao drugačije jezično izražavanje.

4.1. Analiza političkog govora Josipa Broza Tita

Na primjeru političkog govora Josipa Broza Tita (1892.-1980.) u Splitu 7. svibnja 1962. god., pokušat će se pronaći spomenuti elementi novogovora.

/.../ Dozvolite mi, drugovi i drugarice, da kažem nekoliko riječi i o slabostima u našem političkom životu. Ja sam već spomenuo neke od njih. U posljednje vrijeme ima ne malo takvih štetnih pojava kao što su lokalizam, a isto tako i šovinizam, koji nastaju zbog materijalnih razloga i nebudnosti komunista. Neki komunisti su zaboravili na šire interese čitave zajednice. Neki komunisti gledaju samo na svoj najuži krug, tako da je došlo i do političkog nezadovoljstva i nepravilnosti u pojedinim republikama. Mi smo more krvi prolili za bratstvo i jedinstvo naših naroda i nećemo nikome dozvoliti da nam dira ili da nam iznutra ruši to bratstvo i jedinstvo. Te političke slabosti i nepravilnosti rezultat su kulturnoga razvoja u našoj zemlji. U nekim našim republikama kod građanskih pisaca događaju se takve stvari da je prosto nemoguće da se shvati kako je

to moguće u jednoj socijalističkoj zemlji. Ljudi se vraćaju u svoju historiju natrag, počinju po njoj da čeprkaju i zaboravljaju na budući razvoj naše socijalističke zajednice kao cjeline. Ni jedna naša republika ne bi bila ništa, da nismo svi zajedno! Mi moramo stvarati svoju historiju, svoju jugoslavensku socijalističku historiju, jedinstvenu i ubuduće, ne dirajući u nacionalno pravo pojedinih republika da gaje svoje tradicije, ne na štetu, već u interesu čitave zajednice, radi međusobnog dopunjavanja. To je naš put, to mi hoćemo, a ne razbijanje našega jedinstva zbog raznih stvari. Mi ne mislimo, kao razni građanski elementi koji se nisu slili sa socijalističkom mišlju u našem razvitku, da treba da se vraćamo na stari put. Oni su ti koji utiču i na neke komuniste.

Mi smo dozvolili da se svašta piše i u našoj štampi. Pogledajte neke časopise i razne članke i vidjet ćete kako oni destruktivno djeluju. Čak nam i našu omladinu truju. Čovjeka prosto uhvati muka kad vidi omladinu kako se taj šovinizam počeo da usađuje i kod naših omladinaca. Ja mislim da to nije došlo iz oblaka, nego iz kuće, od starijih. Mi moramo čuvati našu najveću tekovinu, bratstvo i jedinstvo naših naroda, jer nam ono omogućava da možemo dalje da stvaralački idemo naprijed, da stvaramo snažnu socijalističku zajednicu i sretniji život našim ljudima. Čak i danas, 15 i više godina poslije rata, mi moramo još uvijek da govorimo o bratstvu i jedinstvu, iako oni moraju da budu već krv i meso svakog građanina Jugoslavije.

Govoreći o našim slabostima, ja sam uglavnom spominjao one subjektivne, iako, razumije se, ima i objektivnih. Tako, na primjer, prošlogodišnja suša i slaba žetva spadaju u objektivne uzroke, iako one nisu najvažniji uzroci. Nije toliko značajna ni ova ovogodišnja poplava. Jer, mi smo bili u mnogo težim situacijama dosad i sve to mi možemo lako savladati ako budemo jedinstveni, ako uklonimo sve te anomalije i greške, bar one koje su u početku najoštrije, a kasnije i sve. Naš socijalistički razvoj mora ići mirnije, tako da ga svaki građanin razumije i otkuda dolaze teškoće i da bude svjestan da on mora da vrši svoje dužnosti prema zajednici kao cjelini. Decentralizacija kod nas postoji zato da bi se više razvijala stvaralačka inicijativa, da bi se lakše upravljalo, a ne radi toga da svako na svom ćepenku radi ono što hoće. Svatko mora da gleda na cjelokupnu našu zajednicu, na sve što je u interesu zajednice, jer ono što je u interesu zajednice, sigurno je i u interesu svakog pojedinca, svake lokalne jedinice i komune....⁹

⁹ Internetski izvor: <http://yu-pokret.yforum.biz/t472-titov-govor-split-1962>,

Ovaj govor dostupan je i na internetskoj stranici YouTube, ali ne u cijelosti. Istovremeno slušanje i čitanje ovog govora ostavlja snažan dojam na primatelja informacija, a usputne ovacije publike koje nakratko prekidaju govor pokazuju koliko su snažno Titove riječi utjecale na okupljene građane. Ali kad se situacija Titovih govora sagleda i sa druge strane, narod je morao pljeskati, uvijek je postojao „začinjavac“ koji bi pokazivao kada pljeskati, a sve škole i ustanove morale su dolaziti na skupove gdje je Tito govorio.

Govor započinje obraćanjem tipičnim socijalističkim rječnikom (*drugovi i drugarice* – tada još nije bilo feminizma), a nastavlja to i u sljedećim rečenicama imenujući sebe kao prenositelja informacija o štetnim pojavama, *slabostima* (eufemizacija) - šovinizam i lokalizam. Međutim, sebe imenuje kao prenositelja informacija o tome stanju, prebacujući se u sljedećim rečenicama na kolektiv, odnosno koristi osobnu zamjenicu „*mi*“ i neodređenu „*neki*“ gdje „*mi*“ karakterizira pozitivne, naše vrijednosti, a „*neki*“ loše, negativne vrijednosti. Tako već na početku možemo razaznati prvu od osam kategorija novogovora, a to je vrednovanje. Rečenica: „*Mi smo more krvi prolili za bratstvo i jedinstvo naših naroda i nećemo nikome dozvoliti da nam dira ili da nam iznutra ruši to bratstvo i jedinstvo.*“, patriotski je nabijena i služi dizanju morala naroda, no vidljivo je kako se sastoji od općih imenica koje su osnova novogovora te postavlja društvo u crno-bijelu situaciju.

U daljnjem govoru neprekidno se upućuje na zajednicu i njenu bliskost pojačavajući dojam upotrebom niza epiteta poput: *svoju (historiju), budući (razvoj), socijalističke (zajednice), jedinstvenu, nacionalno (pravo), čitave (zajednice), naš (put), stari (put)*... U tom prvom odlomku vidljiva je i kategorija ritualnosti jer se uzdiže i naglašava činjenicu dugogodišnjeg stvaranja *naše (h)istorije* (često rabi srpski izgovor, ekavicu i naglaske) te treća kategorija magičnosti – ukazuje na *naš put* kojim bismo trebali kročiti, *put* koji *smo stvorili*. Također se obraća i neprijateljima, *neistomišljenicima socijalističke misli* koji utječu na neke komuniste, nazivajući ih *građanskim elementima*. I u ovom primjeru vidljivo je vrednovanje i etiketiranje, gdje građanstvo nosi negativni predznak prema pozitivnoj radničkoj klasi. U sljedećem

odlomku obrušava se na medije koji nisu pod socijalističkom palicom i *truju našu omladinu* gdje je vidljiva težnja vlasti za cenzurom medija. Koristi se razgovornim frazama, npr. *Čovjeka prosto uhvati muka kad vidi...*, *Ja mislim da to nije došlo (palo) iz oblaka, nego iz kuće...* Vlast želi kontrolirati medije putem cenzure i jezika javne komunikacije, u čemu se krije funkcija manifestiranja vlasti. Kategorija magičnosti prevladava u sljedećim rečenicama odlomka, a upotpunjena je ponovno epitetima i metaforama što je najsnažnije vidljivo u posljednjoj rečenici drugog odlomka: „*Čak i danas, 15 i više godina poslije rata, mi moramo još uvijek da govorimo o bratstvu i jedinstvu, iako oni moraju da budu već krv i meso svakog građanina Jugoslavije.*“ (podvučeno je srpska sintaksa). U trećem odlomku skreće pažnju na elementarne nepogode koje su najviše pogodile seosko stanovništvo i poljoprivrednike, no situacija bi se uvelike poboljšala kada bi narod bio poslušniji i gledao samo u jednom, socijalističkom pravcu, *za bratstvo i jedinstvo*. Persuazijska funkcija i manipulativnost te antikomunikacija novogovora i njegova totalitarna priroda su u ovom odlomku vrlo vidljive jer uvjeravanjem društva u ono što je dobro za njega i spominjanjem činjenica koje društvo, naravno, „razumije“, zapravo manipulira njihovim postupcima navodeći ih da rade samo ono što je dopušteno pa tako i „ispravno“, a zamagljuje pravi problem.

Iz ovog govora možemo zaključiti kako je Titov govor dobar primjer novogovornog jezičnog modela jer sadrži brojne novogovorne elemente, od funkcija i kategorija pa sve do jezičnih i stilskih svojstava. Pretpostavljeno je da će vrlo sličan biti i noviji primjer novogovora dr. Franje Tuđmana koji, iako nije okrenut socijalizmu nego demokraciji, uvjerava i manipulira osjećajima i postupcima građana (treba uzeti u obzir poslijeratno stanje u Republici Hrvatskoj u kojoj je nastao analizirani govor).

4.2. Analiza političkog govora Władysława Gomułke

Władysław Gomułka bio je poljski komunistički vođa i prvi sekretar Poljske ujedinjene radničke partije. Bio je kontroverzan političar jer je s jedne strane obećavao

reformie, a s druge je strane provodio represivne mjere. Govor¹⁰ koji će se analizirati održao se 1956. godine na skupu u Varšavi, a tim govorom Gomułka je zadobio simpatije mnogobrojnih građana Poljske. Zbog njegove dužine, govor neće biti priložen ni analiziran u cijelosti, već sam jedan njegov dio.

Towarzysze! Obywatele! Ludu pracujący stolicy! Witam was w imieniu Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, który na swoim ostatnim plenarnym posiedzeniu oddał ster partii w ręce nowego kierownictwa. (...)

W ciągu ubiegłych lat nagromadziło się w życiu Polski wiele zła, nieprawości i bolesnych rozczarowań. Idee socjalizmu, przeniknięte duchem wolności człowieka i poszanowania praw obywatela, w praktyce uległy głębokim wypaczeniom. Słowa nie znajdowały pokrycia w rzeczywistości. Ciężki trud klasy robotniczej i całego narodu nie dawał oczekiwanych owoców. Wierzę głęboko, że te lata minęły bezpowrotnie w przeszłość.

VIII Plenum KC naszej partii dokonało historycznego zwrotu. Stworzyło ono nowy okres naszej pracy, nowy okres w dziejach budownictwa socjalistycznego w Polsce, w dziejach narodu. Kierownictwo partii powiedziało klasie robotniczej i całemu narodowi całą prawdę, prawdę bez osłonek i niedomówień o naszej sytuacji gospodarczej i politycznej, o trudnościach, które trzeba przezwyciężyć, by pójść naprzód i uzyskać trwałą poprawę życia ludzi pracy w Polsce.

Kierownictwo partii nie chce i nie będzie rzucać narodowi pustych obietnic. Zwracamy się z całym zaufaniem do swojej klasy, klasy robotniczej, do inteligencji, do chłopów. Mówimy im: mamy potężne moce produkcyjne, zbudowane wysiłkiem ludu pracującego w ciągu lat ubiegłych, ale nie są one należycie wykorzystywane. Mamy duże zasoby gospodarki narodowej, w tysiącach fabryk i kopalń, w przemyśle i rolnictwie, które są jeszcze w niemałym stopniu trwonione przez marnotrawną, złą gospodarkę. (...)

¹⁰ Vlastiti prijevod, govor dostupan samo u originalu na internetskoj stranici: <http://www.przemowienia.com/kategorie/przemowienia-znanych-osob/wladyslaw-gomulka-przemowienie-na-wieczu-w-warszawie>, pristup 11. 9. 2013.

Robotnicy i pracownicy wszystkich dziedzin gospodarki narodowej! Pomóżcie partii i rządowi w wielkim dziele ulepszenia socjalistycznej ekonomiki Polski Ludowej! Rozwijajcie gospodarską inicjatywę swych załóg, szukajcie wspólnie z nami najlepszych form udziału klasy robotniczej w zarządzaniu zakładami pracy. Podnoście wydajność pracy, zwalczajcie marnotrawstwo i obniżajcie koszty własne. Wykorzystajcie wszelkie możliwości powiększenia produkcji przemysłowej i rolnej, aby jak najlepiej zaspakajać rosnące potrzeby mas.

Partia mówi klasie robotniczej twarda prawdę. Podwyżka zarobków, osiągnięta przez miliony ludzi w ostatnich miesiącach, będzie tylko wtedy trwała, gdy zwiększona siła nabywczą ludności będzie miała pokrycie w zwiększonej masie towarów na rynku. Nie stać nas teraz na dalsze podwyżki płac, gdyż struna została tak naciągnięta, że grozi jej pęknięcie. Dalsze podwyżki zarobków są możliwe jedynie pod warunkiem zwiększenia masy towarów szerokiego spożycia, jedynie pod warunkiem obniżenia kosztów produkcji. Produkować więcej, lepiej i taniej – oto jedyna droga, wiodąca do dźwignięcia stopy życiowej klasy robotniczej i całego narodu.

Jedynie krocząc konsekwentnie po drodze demokratyzacji i wyrrywając z korzeniami wszystko zło minionego okresu, dojdziemy do zbudowania najlepszego i odpowiadającego potrzebom naszego narodu modelu socjalizmu.

Decydującą rolę na tej drodze musi odegrać przede wszystkim rozszerzenie demokracji robotniczej, zwiększenie bezpośredniego udziału załóg w zarządzaniu przedsiębiorstwami, zwiększenie udziału mas pracujących miast i wsi w rządzeniu państwem ludowym. I nie pozwolimy nikomu wykorzystać tego dzieła odnowy i wolności ludu do celów przeciwnych socjalizmowi. (...)

Kręgosłupem takiego sojuszu wszystkich państw socjalistycznych jest Związek radziecki – najstarszy na świecie kraj budownictwa socjalizmu i najpotężniejsze państwo socjalistyczne. Tak widzimy nasze miejsce w światowym obozie socjalizmu i tak pojmujemy nasze bratnie przyjacielskie stosunki ze Związkiem Radzieckim. (...)

W imieniu Komitetu Centralnego wyrażam najgorętsze podziękowania robotnikom wielu zakładów przemysłowych, którzy w szlachetnym porywie wyrazili gotowość do pracy w dodatkowych godzinach, a nawet do rozpisania pożyczki państwowej, choć w tej chwili nie ma takiej potrzeby, do dobrowolnych potrąceń z zarobków, aby pomóc

władzy ludowej i nowemu kierownictwu partii. Wyrażam podziękowanie studentom polskich uczelni, którzy wykazali w tych dniach tyle entuzjazmu i ufności do partii. Wyrażam podziękowanie żołnierzom i oficerom Wojska Polskiego, którzy zmanifestowali swą wierność partii i rządowi i swe poparcie dla wyników VIII Plenum.

Naród może całkowicie ufać swemu wojsku i jego dowództwu, które u nas – jak wszędzie na świecie – w pełni i w całości jest podporządkowane rządowi swojego kraju. Towarzysze! Na fali olbrzymiej aktywności politycznej mas, którą wyzwoliło VIII Plenum, tu i ówdzie dochodzą do głosu siły wrogie socjalizmowi, wrogie sojuszowi polsko-radzieckiemu, wrogie władzy ludowej, siły, które chcą wykrzywić, zahamować i cofnąć socjalistyczną demokratyzację. (...)

Dzisiaj zwracamy się do ludu pracującego Warszawy i całego kraju z wezwaniem: dość wiecowania i manifestacji! Czas przejść do codziennej pracy, ożywionej wiarą i świadomością, że partia zespolona z klasą robotniczą i narodem poprowadzi Polskę po nowej drodze do socjalizmu.

Niech żyje nierozzerwalna więź partii z klasą robotniczą i całym ludem pracującym!
Niech żyje socjalizm! Niech żyje Polska ludowa!

25 października 1956 roku

U nastavku rada nalazi se prijevod potonjeg govora i njegova analiza.

Drugovi! Građani! Radni puče glavnog grada! Pozdravljam vas u ime Centralnog komiteta Poljske ujedinjene radničke stranke koja je na svojem posljednjem plenarnom zasjedanju predala kormilo partije u ruke nove uprave. U posljednjih nekoliko godina u životu Poljske nakupilo se mnogo zla, pakosti i bolnih razočaranja. Ideje o socijalizmu koje su prožete duhom ljudske slobode i prava građana, u praksi su se vrlo izobličile. Riječi nisu imale pokriće u stvarnosti. Težak trud radničke klase i cijeloga naroda nije urodio očekivanim plodovima. Čvrsto vjerujem da su te godine bespovratno otišle u prošlost. Na VIII. Općoj sjednici Centralnog komiteta napravljen je povijesni povratak. Stvoreno je novo razdoblje našeg rada, novo razdoblje u povijesti socijalističke izgradnje u Poljskoj, u povijesti nacije. Rukovodstvo partije reklo je radničkoj klasi i cijelom narodu potpunu istinu, istinu bez okolišanja i nedorečenosti o našoj ekonomskoj i političkoj situaciji, o poteškoćama koje treba

savladati kako bi se napravio pomak i dobilo trajno poboljšanje života radnika u Poljskoj. Vodstvo stranke ne želi i neće davati narodu pusta obećanja. S pouzdanjem se obraćamo svojoj i cijeloj radničkoj klasi, inteligenciji i seljacima. Govorimo im: imamo ogroman kapacitet proizvodnje oko kojeg se potrudio radni puk u proteklih nekoliko godina, ali nije pravilno iskorišten. Imamo velike resurse nacionalne ekonomije, u tisućama tvornica i rudnika, u industriji i poljoprivredi, koji su u nemalom broju potraćeni zbog loše i rasipne ekonomije. (...)

Radnici i zaposlenici svih grana nacionalnog gospodarstva! Pomozite partiji i vlasti u većem poboljšanju socijalne ekonomije Narodne Poljske! Razvijajte gospodarsku inicijativu svih zadruga, tražite zajedno s nama najbolje načine udjela radničke klase u ovladavanju radnim mjestima. Podignite uspješnost posla, pobijedite rasipništvo i smanjite vlastite troškove. Iskoristite sve mogućnosti povećanja industrijske i poljoprivredne proizvodnje kako bi najbolje zadovoljili rastuće potrebe masa. Partija radničkoj klasi govori pravu istinu. Rast zarade koju su ostvarili milijuni ljudi u posljednjih nekoliko mjeseci bit će održiv samo ako povećana kupovna moć stanovništva bude imala pokriće u povećanoj masi robe na tržištu. Sada si ne možemo priuštiti daljnje povećanje plaća jer je remen toliko čvrsto stegnut, da prijete puknućem. Daljnje povećanje zarade moguće je samo pod uvjetom povećanja mase široko potrošnih dobara, jedino pod uvjetom smanjenja troškova proizvodnje. Proizvoditi više, bolje i jeftinije – to je jedini put koji vodi do podizanja životnog standarda radničke klase i cijelog naroda. Konsekventno koračanje putem demokratizacije i izbacivanje iz korijena svih nesreća u proteklom razdoblju dovodi nas do izgradnje najboljeg modela socijalizma koji odgovara potrebama naše nacije. Presudnu ulogu na tom putu mora odigrati prije svega širenje radničke demokracije, povećanje izravnog sudjelovanja zadruga u upravljanju poduzećima, povećanje udjela radničkih masa gradova i sela u upravljanju narodnom državom. I nećemo nikome dopustiti da iskoristi tu obnovu i slobodu naroda za ciljeve suprotne socijalizmu. (...)

Kralježnica saveza svih socijalističkih zemalja je Sovjetski Savez – najstarija i najsnažnija socijalistička država. Dakle, vidimo naše mjesto u svjetskom socijalističkom taboru i tako shvaćamo naše srodne prijateljske odnose sa Sovjetskim Savezom. Mi duboko vjerujemo da će na temelju tih lenjinističkih načela prijateljstvo između Indija i Sovjetskog Saveza biti doista bratsko prijateljstvo koje će proizlaziti iz srca naroda, a ne samo iz službene politike partije i vlade. Uvjeravam vas da su ta

*načela sada razumljivija, a dijelimo ih sa Komunističkom partijom Sovjetskog Saveza.
(...)*

U ime Središnjeg Komiteta izražavam svoje najtoplije zahvale mnogim industrijskim radnicima koji su plemenitom gestom izrazili spremnost na prekovremeni rad, pa čak i na davanje zajma državi, iako u ovom trenu ne postoji potreba za dobrovoljnim davanjem dijela plaće kako bi se pomoglo narodnoj vlasti i novom vodstvu partije. Zahvaljujem se studentima poljskih sveučilišta koji su ovih dana pokazali toliko entuzijazma i povjerenja u partiju. Zahvaljujem se vojnicima i časnicima poljske vojske koji su manifestirali svoju vjernost i potporu partiji i vlasti na VIII. sjednici plenuma. Narod može u potpunosti vjerovati našoj vojsci i zapovjednicima koji su u potpunosti podređeni vladi naše države. Drugovi! U valu ogromnog političkog djelovanja na mase, koje je i pokrenulo VIII. plenum, tu i tamo dolaze do izražaja neprijateljske snage našeg socijalizma, neprijatelji poljsko-sovjetskog saveza, neprijatelji narodne vlasti, koji žele iskriviti, zaustaviti i preokrenuti socijalističku demokratizaciju. (...)

Danas se obraćamo radnom narodu Varšave i cijeloj zemlji uz poziv: dosta prosvjeda i manifestacija! Vrijeme je da se krene na svakodnevni posao koji je oživljen vjerom i svjesnošću da partija, ujedinjena sa radničkom klasom i narodom, povede Poljsku na novi put do socijalizma.

*Živjela neraskidiva veza partije i radničke klase te svih ljudi koji rade!
Živio socijalizam! Živjela Narodna Poljska!*

25. listopada 1956.

Već na samom početku govora, vidljiva je upotreba općih imenica kojima su počinjali svi govori u komunizmu. Od stilskih svojstava novogovora, ovdje se mogu primijetiti brojni epiteti i metafore te usporedbe, perifraze, eufemizmi i hiperbole, npr. „*nije urodio očekivanim plodovima*“, „*remen toliko čvrsto stegnut, da prijete puknućem*“,

„izbacivanje iz korijena svih nesreća u proteklom razdoblju“, „neraskidiva veza partije i radničke klase“. Novogovorno obilježje ritualnosti vidljivo je odmah nakon pozdrava (*...koja je na svojem posljednjem plenarnom zasjedanju predala kormilo partije...*), a obilježje magičnosti upotrebom perifrize već u trećoj rečenici (*...nakupilo se mnogo zla, pakosti i bolnih razočaranja...*) gdje se govornik služi tabuizacijom i ne imenuje prave probleme, poput štrajkova, nezaposlenosti, lošeg ekonomskog i socijalnog stanja te sjećanja na svjetski rat. Persuazijska funkcija vidljiva je u uvjeravanju građana da vlast ne laže i da sve što radi, čini za dobrobit naroda, međutim u tom „iskrenom“ obraćanju služi se brojnim novogovornim izrazima poput *„poteškoće koje treba savladati kako bi se napravio pomak i dobilo trajno poboljšanje života radnika...“* ili već u ranije spomenutom poglavlju primjer *„partija i vlast“* u kojem se nikada ne mijenja red riječi u izrazu. Također, pronalazi se i motiv neprijatelja, polj. wroga: *„neprijatelji narodne vlasti, koji žele iskriviti, zaustaviti i preokrenuti socijalističku demokratizaciju“.*

U cilju što boljeg uvjeravanja i manipuliranja društvom, koriste se izrazi poput *uvjeravam vas, s pouzdanjem se obraćam* i sl. Imperativno obraćanje narodu osjeća se kroz cijeli govor, ali je najvidljivije pri kraju govora kada poziva narod na prestanak prosvjeda i prijanjanje na rad: *„Vrijeme je da se krene na svakodnevni posao koji je oživljen vjerom i svjesnošću da partija, ujedinjena sa radničkom klasom i narodom, povede Poljsku na novi put do socijalizma“.* U istom primjeru prepoznaje se motiv *puta, polj. droga koji vodi u neki bolji, socijalistički pogled na svijet.* Na kraju govora također se pronalazi ritualno-fatična funkcija: *„Živjela neraskidiva veza partije i radničke klase te svih ljudi koji rade! Živio socijalizam!“* koja korelira i sa magičnošću jer intepretira slogane i teži tome da stvori stvarnost o kojoj govori.

Ovaj govor vrlo je zahvalan za pronalazak novogovornih elemenata, makar je svojim sadržajem bio vrlo poseban i značajan za poljski narod. Poljska je težila tome da se izgradi i poboljša gospodarstvo i ekonomija, stoga je narod nakon ovog govora zadobio povjerenje u Gomułku.

5. Novogovor u Poljskoj od 1980-ih godina (PRL) pa do danas (Rzeczpospolita Polska)

Novogovor kao lingvistički termin u Poljskoj tema je raznih lingvističkih i socioloških radova, a kao sam termin prihvaćen je još osamdesetih godina prošlog stoljeća. Poistovjećuje se ponekad sa sintagmama *jezik politike i političara*, *jezik totalitarnih sistema*, *jezik propagande*, ali najvažnije jest da označava svojevrsnu ideologiju i njoj pripadajući jezik (Kryżan-Stanojević, 2004:747).

Novogovor 80-ih godina prošlog stoljeća uvelike je povezan s političkom i društvenom situacijom u komunističkoj Poljskoj. Upravo su te godine bile najvažnije za razvoj samostalne i demokratske poljske države jer su ljudi, iscrpljeni društvenom cenzurom, građanskom neslobodom i dotadašnjom totalitarističkom vladom, odlučili boriti se protiv toga radničkim štrajkovima ili „*stankama u radu*“ koje su kulminirale narodnim ustankom i osnivanjem Solidarnosti. Pokretom *Solidarność* na koncu su se izborili za demokratsku državu iz koje je proizašao i prvi poljski demokratski izabran predsjednik, Lech Wałęsa.

Nakon nastanka pokreta Solidarnosti 1980-ih, u političkoj retorici došlo je do uravnoteženosti, stil političkog diskursa postao je skromniji jer je u većoj mjeri izgubio neke stilističke novogovorne karakteristike. Ipak, u sljedećem primjeru vidljivo je kako je novogovor ostao u medijima (primjer iz 1980., novine *Trybuna Ludu*): „*W atmosferze szczerości i rozwagi poddawane są ocenie zarówno źródła obecnej sytuacji w kraju, jak i szukanie odpowiedzi na pytania o sposoby przechodzenia partii do ofensywnego działania, odzyskiwania społeczeńgo zaufania i wiarygodności.*“ / hrv. „*U atmosferi iskrenosti i opreznosti procjenjuje se trenutna situacija u zemlji, traže se izvori sadašnje situacije i odgovori na pitanja o načinima prelaska partije u ofenzivno djelovanje u cilju društvenog povjerenja i vjerodostojnosti.*“ (Cichońska, Kuna, 2011:109).

I dalje se koriste eufemizmi npr. *przestoje w pracy* (hrv. *stanke u radu*) umjesto *strajk* (hrv. *obustava rada, štrajk*), kriminalno djelo totalitarne vlade imenuje se kao *nieprawilność i odstupanje od socjalizma* (u poljskom primjeru *Nagromadziło się wiele nieprawidłowości: neuprawnionych przywilejów, nadużywania stanowisk dla własnej korzyści... To bardzo boleło... Było odstępstwem od socjalizmu.*) (ibid) itd.

Što se tiče persuazije u govorima, ona je još uvijek tu, međutim nešto je lagodnijeg tona: „*Sprawiedliwość społeczna to równość wszystkich obywateli wobec prawa, które jasno i jednoznacznie określa, co komu przysługuje i kto ma jakie obowiązki.*“ /hrv. „*Društvena pravednost je jednakost svih građana u pravima koje jasno i jednoznačno određuju tko ima na što pravo i kakve su mu obaveze.*“ (ibid, 2011:110).

Nakon uvođenja izvanrednog stanja u zemlji polovicom 80-ih godina, u retoriku se ponovno vraća klasičan novogovor koji patetično predstavlja pozitivne aspekte sistema. U partijskim medijima stavlja se veliki naglasak na vraćanje socijalističkih vrijednosti, npr. „*Socjalizm bowiem jako nowa formacja społeczno-ekonomiczna nie tylko zapowiada, ale i realizuje w najpełniejszy sposób interes klasy – hegemonia, ma stwarzać człowiekowi pracy warunki życia godnego, rzeczywiste szansę pełnej samorealizacji.*“ / hrv. „*Socjalizam kao nova društveno-ekonomiczna formacija ne samo da predviđa, već i realizira na najbolji način interes klase – hegemonia, radnom čovjeku stvara uvjete ugodnog života i stvarne prilike potpune samorealizacije.*“ (ibid, 2011:111). U prvim godinama druge polovice 80-ih godina novogovorni elementi navodno ponovno polako nestaju, jezik vlasti kao da pristaje u stvarnu realnost. Ipak, i tada su govori bili podvrgnuti mudroj manipulaciji koja je računala na pozitivnu društvenu recepciju. Sve do kraja 80-ih godina bit će izraženo korištenje tehnika tradicionalne retorike.

Maria Cichońska i Branko Kuna, autori članka o novogovoru 80-ih godina u Poljskoj, zaključuju kako tadašnji novogovor karakteriziraju: „*stopniowe odchodzenie od starej, „klasycznej“ retoryki nowomowy z typowymi dla niej środkami stylistycznymi; wprowadzenie zamiast nowomowy innych, bardziej wyrafinowanych technik manipulacji językowej; stosowanie eufemistycznych struktur; posługiwanie się kłamstwem; wykorzystanie pytań retorycznych i struktur imperatywnych*“ (ibid, 2011:113). Tadašnji novogovor se, dakle malo odmaknuo od klasične novogovorne retorike, ali ipak se vraća u starom obliku u vrijeme izvanrednog stanja u zemlji kada

vlada ima prevlast nad društvom. Zatim uvodi nove, rafiniranije tehnike jezične manipulacije, točnije retoričku manipulaciju koja se temelji na persuaziji i nagovaranju, agitacijskog je karaktera. Nadalje, u velikoj mjeri koristi eufemističke izraze, služi se lažima u cilju izgradnje pozitivnog pogleda na vlast, državu i ekonomiju, te iskorištava retorička pitanja i imperativne strukture kako bi stvorio prividne ciljeve i bliži kontakt sa primateljem poruke. Međutim, novogovor u 80-im godinama imao je manju jezičnu i retoričku snagu nego novogovor prijašnjih godina, čak sami govornici su toga bili svjesni, a djelatnost podzemnih izdavačkih društava, koje su izbjegavale novogovor, konstantno je bila na razini.

Novogovor sadašnjice ne postoji u poljskom jeziku, postoje samo novogovorni elementi koje je najlakše zapaziti u političkim govorima ili u medijima. Nakon 1989. god. u uvjetima političkog pluralizma, monopol jedne partije u javnoj komunikaciji zamijenile su različite političke stranke, pa tako i različiti stilovi i strategija korištenja jezika kao instrumenta ponašanja vlade. Jerzy Bralczyk to ovako opisuje: „*Problemem języka polityki w demokratyzującym się państwie jest teatralizacja działań politycznych. Syndrom jednokierunkowej komunikacji megafonowej został zastąpiony syndromem estradowego podporządkowania się nadawcy gustom publiczności, która ostatecznie decyduje, kogo chce słuchać.*“, odnosno problem jezika politike u demokratskoj državi je teatralizacija političkih djelovanja, a sindrom jednosmjernog megafonske komunikacije zamijenio je sindrom estradnog podređivanja pošiljatelja poruke ukusu javnosti, koja naposljetku i odlučuje koga će slušati (Zdunkiewicz Jedynek, 2008:155).

Neke od suvremenih primjera novogovornih elemenata najlakše je pronaći u nastupima političara, npr. *Nic, nie ma nie* – Lech Wałęsa; „*PSL to normalne, to gwarancja normalności. Normalne to tak jak powinno być*” – Waldemar Pawlak tijekom nacionalnog kongresa PSL; „*Koalicja trwała, trwa i trwa mać*” – Waldemar Pawlak; „*Ja mam serce z lewej strony. Zastanówcie się czy wasi przywódcy mają serce, czy blaszane puszki*” – Andrzej Lepper; „*Nikt nas nie przekona, że białe jest białe, a czarne jest czarne*” – Jarosław Kaczyński; „*Prezydent może być niski, ale nie powinien być mały*” – Radosław Sikorski.¹¹ Današnji novogovorni elementi su bujne

¹¹ Internetski izvor, pristup 23. 6. 2014. <http://www.nowapolitologia.pl/politologia/marketing-polityczny/zjawisko-nowomowy-politycznej>

jezične formulacije, često lišene logike, to su usporedbe često nadopunjavane citatima iz filmova ili poezije.

5.1. Analiza političkog govora Lecha Wałęse

Po struci električar, ovaj bivši poljski predsjednik (rođ. 1943.) najpoznatiji je po svome sudjelovanju u osnivanju nezavisnog političkog sindikata *Solidarnost* (*Solidarność*) u Gdanjsku, dobitnik je Nobelove nagrade za mir 1983. i aktivist je za ljudska prava. Simpatije javnosti osvojio je svojom pristupačnošću i osobnošću, ali i jezikom. Naime, u njegovim govorima nema toliko naznaka novogovora, narodu se obraćao na njemu razumljivom jeziku jer je i sam bio *čovjek iz naroda*. U današnje vrijeme neke su njegove rečenice čak i predmet ismijavanja jer su neki izrazi koje je koristio bili apsurdni i smiješni pa čak i u većini slučajeva gramatički netočni, npr. *Nie chcem, ale muszem* (hrv. *Ne želim, ali moram*) – ispravno je *Nie chcę, ale muszę*. Tvorac je i brojnih frazemskih sklopova koji su inače karakteristični za šale, aforizme i jezične igre. Dr. sc. Ivana Vidović-Bolt u svome radu *Vole li predsjednički kandidati frazeme* (2011) analizira jezik Wałęse i istražuje koliko je njegovih frazemskih sklopova postalo sastavni dio poljske nacionalne frazeologije. U tom znanstvenom radu autorica se također bavi i hrvatskim političarima, stoga svoj rad upotpunjuje novim saznanjima o frazeološkom blagu i njegovim promjenama u novije doba (Vidović-Bolt, 2011). *Rječnik poljske politike nakon 1989. godine* (*Słownik polszczyzny politycznej po roku 1989*) čiju su autori Rafał Zimny i Paweł Nowak, izvor je poljskih političkih frazema i sklopova gdje je obrađeno oko 400 takvih izraza, među kojima i „biseri“ Wałęse koji su ušli u poljsku frazeologiju. Ta frazeološka tematika vrlo je zanimljiva za neka buduća istraživanja na polju jezika i politike.

Govor¹² na koji se poziva održan je 1992. godine u Sejmu u Varšavi, a govori o reformama koje je potrebno provesti u državi. Govor će najprije biti prikazan u svom izvorniku, zatim u prijevodu, ali neće biti dan u cijelosti zbog svoje dužine.

Panie Marszałku! Wysoka Izbo!

Po gorącej politycznej wiosnie przyszło upalne lato. Dla wielu co czas kanikuły, ale nas nie stać na wypoczynek. Czas bowiem ucieka, a sytuacja w kraju nadal jest napięta. Przez Polskę przetacza się ogromna fala strajków, fala protestów. Są one wyrazem niezadowolenia z tempa realizacji reform. Być może – jak to widzi wielu – należałoby powiedzieć – z ich braku. Ten aspekt strajków należałoby zrozumieć i uszanować, ale także nie można dopuścić, by dokonania trzech ubiegłych lat zostały zmarnowane przez partykularne i nieuprawnione żądania płacowe. Bywają protesty reformatorskie, bywają strajki reformom przeciwne. Wśród tych ostatnich są i takie, które są próba presji na administrację i nowy rząd. Nie można jednak obecnych protestów pominąć milczeniem. Niezadowolenie strajkujących jest silne. W wielu przypadkach usprawiedliwione. Błędy, które zostały popełnione w bliższej i dalej przeszłości, a także zaniechanie wielu spraw w polityce społeczno-gospodarczej, dają o sobie znać w tak drastycznej postaci. Musimy pamiętać o powracającej fali. Musimy szukać sposobów jak temu zaradzić. Jasno wytyczone założenia zmian gospodarczych i społecznych, wsparte przyzwoleniem szerokiej społecznej reprezentacji, mogłyby być zaczynem. Dawać nadzieje, pobudzać inicjatywy, wyciszać destrukcyjne emocje. Polsce potrzeba czegoś w rodzaju nowego kontraktu społecznego, by w spokoju szukać drogi do szeroko rozumianej polityki antyrecesyjnej i generalnie – do skutecznego wprowadzania reform. Mądre i sprawiedliwe prawo na tym reformom służyć. Przypomnę, że parlament jest przede wszystkim ciałem ustawodawczym, którego pierwszym i zasadniczym zadaniem jest stanowienie prawa. Myślę, a wiem, że opinia publiczna sądzi podobnie, że z tego zadania wywiązuje się on zbyt opieszale. A my –

¹² Vlastiti prijevod. Govor dostupan samo u originalu na internetskoj stranici:
<http://www.walesa.tv/przemowienia/wystapienie-w-sejmie-rzeczypospolitej-polskiej>

powtórzę to raz jeszcze – nie mamy czasu. Niemoc władzy ustawodawczej jest czynnikiem destabilizującym. Zbyt wiele sporów politycznych przekłada się na nasze codzienne sprawy. Zaczynają one dotyczyć przeciętnych obywateli. Spory polityczne nie mogą nakładać się na zagadnienia gospodarcze, tymczasem podzielony parlament targany jest przez polityczne walki, i to w czasie, gdy nadrzędny interes kraju wymaga pojednania. W zgiełku politycznych potyczek na dalszy plan schodzą polskie reformy. Warunkiem niezbędnym w dziele reform jest uchwalenie „małej konstytucji“. Już czterdzieści jeden lat żyjemy pod rządami stalinowskiej ustawy zasadniczej. Jest powszechna zgoda, że potrzebna, jest nam nowa, ale prace nad „małą konstytucją“ posuwają się zbyt wolno. W komisjach panuje chroniczna absencja, a czas ucieka. (...)

Powołałem Radę do spraw Nauki. Gromadzi ona najtęższe umysły. Postawiłem przed nimi zadanie wypracowania celów i sposobów realizacji polskich reform. Reformy trzeba robić z głową. Jak się da – to z wieloma. Mądrymi. Wyniki prac Rady, a także innych ciał doradczych, postaram się Wysokiej Izbie przedstawić.

Panie Marszałku! Wysoka Izbo!

Chciałbym, żeby mimo upału w ten letni czas Sejm był skutecznym w stanowieniu, rząd w wykonywaniu, społeczeństwo we współpracy i współuczestniczeniu w dziele reform. Chciałbym, żeby susza, która w rolnictwie w niektórych regionach kraju przyjęła rozmiary klęski żywiołowej, nie towarzyszyła posucha ustawodawcza i wykonawcza. Chciałbym, żeby ci, którzy zdecydowali się skorzystać z urlopu, nabyli sił do cięższej i wydajniejszej pracy.

Dziękuję Państwu. Warszawa, 23 lipca 1992

Slijedi prijevod ovog govora.

Gospodine Maršalu! Članovi Doma!

Nakon politički vrućeg proljeća, došlo je i sparno ljeto. Za mnoge je ovo vrijeme pasjih vrućina, ali nemamo vremena za odmaranje. Vrijeme istječe, a situacija u državi je i dalje napeta. Poljsku je zahvatio ogroman val štrajkova, nemira i prosvjeda. Oni su izraz nezadovoljstva brzine kojom se provode reforme. Svi to vidimo i morali bismo reći razlog tome – nedostaju nam reforme. Aspekt štrajka treba razumjeti i poštovati,

ali se ne može dopustiti da realizacija reformi u protekle tri godine bude upropaštena zbog pojedinačnih i neovlaštenih zahtjeva za nadnicu. Postoje reformski prosvjedi i štrajkovi protiv reforma. Među potonjima, ima i takvih koji su pokušaj izvršavanja pritiska na administraciju i novu vladu. Međutim, prosvjede ne možemo zanemariti i prešutjeti. Štrajkaško nezadovoljstvo je veliko i u mnogim slučajevima opravdano. Pogreške iz bliže i dalje povijesti kao i neuspjeh mnogih pitanja u socioekonomskoj politici predstavljaju se u drastičnom obliku. Moramo zapamtiti da se val vraća i moramo pronaći način kako njime zavladatai. Jasno definirane pretpostavke gospodarskih i socijalnih promjena mogle bi biti začetak zajedno sa podrškom široke društvene zastupljenosti. Buđenje nade i stimuliranje inicijative, stišavanje destruktivnih emocija. Poljskoj je potrebno nešto u obliku novog društvenog ugovora kako bi u miru tražila put do šire razumljivih antirecesijskih reformi i općenito – do učinkovitijeg provođenja reformi koje se trebaju provesti mudro i pravedno. Napominjem kako je parlament prije svega ustavodavno tijelo čijim je prvim i temeljnim zadatkom donošenje zakona. Mislim, a znam, da i javnost jednako misli, kako se taj zadatak odvija vrlo sporo. A mi – ponavljam to još jednom – nemamo vremena. Nemoć ustavodavne vlasti je destabilizirajući čimbenik. Mnogo političkih sporova preklapa se s našim svakodnevnim problemima. Oni se počinju ticati običnih građana. Politički problemi ne mogu se nametati ekonomskim pitanjima, a podijeljeni parlament rastrgan je između političkih borbi i to u vrijeme kada najviši interes države zahtijeva pomirbu. U gužvi političkih okršaja u daljem planu dolaze poljske reforme. Neizbježan uvjet je uspostavljanje „malog ustava“. Već četrdeset godina živimo po pravilima staljinovskog sustava. Opće je poznato da nam je potrebna nova vlast, ali poslovi oko „malog ustava“ zbivaju se dosta slobodno. U komisijama vlada kronična neprisutnost, a vrijeme bježi. (...)

Nazvao sam Vijeće za znanost. Ono okuplja najveće umove. Dao sam im zadatak da osmisle ciljeve i načine realizacije poljskih reforma. Reforme treba osmisliti u glavi. Ako je moguće – i u više njih. Mudrih. Rezultati rada Vijeća, kao i drugih savjetodavnih tijela, predstaviti ću u Domu.

Gospodine Maršalu! Dome!

Htio bih da, usprkos vrućini ovog ljetnog dana, Sejm bude učinkovit u odlukama, vlada u izvršenju istih, a društvo u suradnji u ostvarivanju reforma.

Htio bih da oni koji su sada na odmoru iskoriste to vrijeme i steknu snagu za teži i produktivniji rad.

Hvala Vam.

Varšava, 23. srpnja 1992. ¹³

Ovaj demokratski govor sadržava neke novogovorne elemente poput korištenja epiteta, metafora i općih novogovornih imenica koje su prikrivale pravo stanje stvari u državi. Ovdje se govornik trudi prikazati koji su to problemi i ne zamagljuje činjenicu da oni postoje, međutim, govor nije u cijelosti jasan slušaču, ono što on shvaća jest da su potrebne reforme zbog čijeg se manjka stvaraju nemiri. Vidljivo je kako se i u demokratskom društvu koristi tabuizacija koja umanjuje veličinu problema i zahtijeva čitanje između redaka te uz korištenje metafora i epiteta govor odražava persuazijsku i magičnu funkciju. Sintaksa koju Wałęsa koristi je jednostavna i kratka, ponekad se sastoji samo od jedne riječi: „*Reforme treba osmisliti u glavi. Ako je moguće – i u više njih. Mudrih.*“ Odmah na početku govora prepoznaje se ritualnost koju stvara pomoću epiteta i metafora: „*Nakon politički vrućeg proljeća, došlo je i sparno ljeto. Za mnoge je ovo vrijeme pasjih vrućina, ali nemamo vremena za odmaranje.*“ Međutim, njegov pozdrav kojim se obraća članovima Doma i Maršalu, nema novogovornih naznaka. . Neprijatelj nije jasno prikazan, ali je jasno vidljiva dihotomija štrajkaša i vlasti, odnosno vrednovanje: „*Postoje reformski prosvjedi i štrajkovi protiv reforma. Među potonjima, ima i takvih koji su pokušaj izvršavanja pritiska na administraciju i novu vladu.*“ Stvarnu vremensku nepogodu uspoređuje sa reformskom nestašicom, no to je samo jedan od primjera brojnih jednostavnih i pučkih izraza kojima se Wałęsa služio u svom obraćanju narodu.

U ovom govoru ne pronalazi se mnogo novogovornih elemenata jer ih zapravo niti nema. Moguće je prepoznati tek nekoliko novogovornih svojstava koje su u većini komunističkih i demokratskih političkih govora.

¹³ Internetski izvor: <http://www.walesa.tv/przemowienia/wystapienie-w-sejmie-rzeczypospolitej-polskiej>, pristup stranici 11. 9. 2013.

6. Zaključak analiza političkih govora

Ovi govori podijeljeni su dvije skupine: jednu skupinu čine govori političara u vrijeme komunizma (Tito - SFRJ, Gomułka - PRL), a drugu skupinu čine govori političara u tim istim postkomunističkim državama pedesetak godina kasnije (Tuđman – Hrvatska, Wałęsa - Poljska). Pretpostavka o postojanju elemenata novogovora u svim analiziranim govorima pokazala se točnom. Najviše elemenata pronađeno je u govorima komunističkih vođa, dok je puno manje tih elemenata u demokratskim govorima. Uspoređujući govore Tita i Tuđmana, vidljivo je kako su oboje bili veliki govornici i njihova snaga riječi duboko je djelovala na građane, no kod Tita je persuazijska i manipulativna funkcija novogovora vidljivija jer je on provodio totalitaran politički režim kojemu se malo tko htio suprotstaviti. U njegovom govoru prepoznaju se gotovo svi novogovorni elementi. Tuđmanov govor drugačije je tematike od Titova govora i možda nije posve adekvatan za usporedbu sa komunističkim govorom, stoga je kod njega manje prisutna persuazija i manipulacija, makar se vrlo snažna osjeća moć riječi kojima želi podignuti moral naroda. Pretpostavlja se kako bi analiziranje nekih drugih Tuđmanovih govora otkrilo više novogovornih elemenata sličnih Titovima, no ono što zasada znamo su rezultati dobiveni ovom analizom, tj. Tuđmanova upotreba samo hrvatskih riječi kako bi se napravila distinkcija između hrvatsko-srpskog jezika koji je nestao raspadom Jugoslavije, a pobornici jugoslavenstva nazivali su takvu upotrebu hrvatskoga kao novogovor (izmišljanje novih hrvatskih riječi).

Slična je situacija i sa poljskim političarima, jedino je kod Wałęse vidljivo da je čovjek iz naroda jer su neki njegovi izrazi postali vrlo popularni zahvaljujući svojoj gramatičkoj netočnosti ili apsurdnosti te se tako uvukli u poljsku frazeologiju. Gomułkina snaga riječi vrlo je slična Titovoj što nije slučajno, obojica su bili komunistički vođe

velikih zemalja, stoga je bilo jako važno naučiti pravilnu retoriku za obraćanje brojnim građanima. Promjenom političke situacije promijenili su se i govori, danas je jezik političara nešto razumljiviji nego prije, ali se ipak i dalje koriste gotove fraze. Međutim, pojava eurogovora svojim stilskim i leksičkim obilježjima vrlo podsjeća na klasični novogovor uz nezaobilaznu upotrebu neosemantizma koji zapravo najviše ugrožavaju jezik.

7. Zaključak

Iz fikcije u stvarnost. Tako bi se najjednostavnije mogao opisati put novogovora kao retoričkog stila koji je zavladao političkim govorima komunističkog doba. Klasični orvelovski novogovor prerastao je u Poljskoj u kvazijezik zbog utjecaja na sve jezične razine, a karakterizirale su ga kategorije: vrednovanja, magičnosti, arbitrarnosti, totalitarne prirode, ritualnosti i antikomunikacije. Funkcija manipulacije i persuazije, distorzije, manifestiranja vlasti i ritualno-fatična funkcija sredstva su realiziranja novogovornih kategorija. Moć jezika zaista je povezana sa moći u materijalnom smislu jer manipulacija nad masama zahtijeva težak rad, a što više riječ ima snažniji i moćniji prizvuk, to je rezultat bolji i poželjniji. Usprkos demokratizaciji svijeta, novogovor nije nestao, već se zadržao tamo gdje je manipulacija instrument – to su nove ideologije i propagande. Zadržao se u gotovim frazama koje sugeriraju drugačije značenje nego što to prikazuje stvarnost, a koje su i dalje prisutne u svakodnevnoj komunikaciji, poput *moje osobno mišljenje... današnji dan ćemo pamtiti...* Novogovor je ostao prisutan u tragovima gubeći snagu persuazije i manipulacije, ali je vrlo utjecao na semantiku pojedinih riječi te upotrebu nekih frazema i izraza.

Budući da je produkt totalitarnog sistema, novogovor se i ponaša kao tip jezika koji tom sistemu pripada. U komunističko vrijeme on je bio stil kojim su se političari obraćali narodu jer je zbog svojih funkcija i obilježja te karakteristika lako mogao zarobiti narod, obmanuti ga i političari su mogli preokrenuti situaciju u svoju korist. Dolaskom demokratskog sistema, novogovor se gubi jer su komunistički protivnici bili i protivnici komunističke retorike, pa se tako izbjegava i korištenje takvog političkog retoričkog diskursa. U Hrvatskoj se novogovor više veže uz jezični purizam, u analizi

demokratskog hrvatskog govora elementi novogovora koji su pronađeni, rezultat su emocionalne nabijenosti poruke koju govornik šalje, za usporedbu sa Wałęsom – u njegovom govoru nije nađeno puno primjera novogovora, zapravo vrlo malo. U komunizmu novogovor se forsirao zbog svojih karakteristika i moći koju je donosio svojim govornicima, a opet u demokratskoj Hrvatskoj forsirao se jezični purizma, što je opet novogovor, ali kao distinkcija prijašnjih hrvatsko-srpskih riječi umjesto samo hrvatskih riječi. U tom slučaju novogovor možemo nazvati i konceptualnim slojem jezika koji se u određenom kontekstu i na određen način forsira i standardizira.

Kroz pojedine dijelove ovog rada željelo se ukazati na novogovor kao politizirani jezik koji je u neravnoteži izvanjezične i jezične stvarnosti, prikazan je kao jezik moći koji je uspio ovladati masama ljudi diljem svijeta, konkretno u ovom radu u Poljskoj i Hrvatskoj. Prikazan je kao govor koji se iz političkog diskursa uspio ugrušati i mijenjati mnoge druge jezične domene, funkcionalne stilove jezika, leksičke, frazeološke i sintaktičke strukture. Rezultati rada potvrdili su početnu tezu koja se temeljila na tome da i u današnjim demokratskim govorima pronalazimo neke relikte novogovora kao političkog jezika te da je hrvatski novogovor, za razliku od komunističkog, jugoslavenskog novogovora, više vezan uz jezični purizam kojem se težilo nakon izdvajanja Hrvatske iz jugoslavenske zajednice. Ipak, u današnjem govoru političara ostale su manipulativna i persuzijska funkcija te upotreba stilističkih mikrostrukutra u cilju informiranja društva. Stoga informacije koje političari iznose javnosti nikad ne sadrže apsolutno sve važne elemente pa u većini slučajeva i zamagljuje pravu istinu, ne donose informacije u suštini te ne dopuštaju „povlačenje“ riječi ili drugačiju interpretaciju. Takav način informiranja dopušta svim političarima da lažu i obmanjuju javnost s jedne strane, te se izvlače na nepreciznost i višeznačnost tih poruka s druge strane. Kvintilijan je rekao da samo dobar čovjek može biti dobar govornik. Pitamo se kako bi u današnje vrijeme iskomentirao svoju tvrdnju, je li novogovor učinio čast, poštenje, mudrost i obrazovanje manje važnim faktorom u ovladavanju masama.

8. Literatura

1. Anić, Vladimir. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber, Zagreb, 2003.
2. Bralczyk, Jerzy. *O języku polskiej propagandy politycznej lat siedemdziesiątych*. Wydawnictwo Trio, Warszawa, 2003.
3. Cichońska, Maria. *Kakva vremena – takvi jezici. Ili: Jesmo li se riješili novogovora?* U: *Jezična politika i jezična stvarnost*. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku – HDPL, Zagreb, 2009., str. 415-422
4. Cichońska, Maria, Kuna, Branko. *Lata osiemdziesiąte w nowomowie chorwackiej i polskiej*. U: *Chorwacja lat osiemdziesiątych XX wieku. Kultura, język, literatura*. Uniwersytet Śląski, Wydawnictwo GNOME, Katowice, 2011., str. 99-114
5. Czerwiński, Maciej. *Nowomowa po jugosłowiańsku*. „*Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*“, 47, SOW, Warszawa, 2012, str. 137-159
6. Czerwiński, Maciej. *Socjalistyczny w formie, narodowy w treści. Chorwacka odmiana komunistycznej nowomowy w czasie tzw. chorwackiej wiosny*. „*Stylistyka*“, XXI, Opole 2012, str. 77-98
7. Bagić, Krešimir. *Od figure do kulture – adinaton. Što se sve događa 30. veljače*. Vijenac 393, Matica hrvatska, Zagreb, 2009.
8. Gazdić-Alerić, Tamara. *Stilska obilježja političkog govora*. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2009.

9. Głowiński, Michał. *Nowomowa i ciągi dalsze*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków, 2009.
10. Granić, Jagoda. Jezična stvarnost: novogovor u užem izboru. U: *Jezična politika i jezična stvarnost*. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku – HDPL, Zagreb, 2009., str. 423-431
11. Kryžan-Stanojević, Barbara. Eurogovor - novogovor današnjice. U: *Zbornik radova VIII. Riječki filološki dani*, urednice: Lada Badurina, Danijela Bačić-Karković, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2010., str. 741-755
12. Markowski, Andrzej. *Kultura języka polskiego*. Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa, 2008.
13. Moguš, Milan, Pintarić, Neda. *Poljsko-hrvatski rječnik*. Školska knjiga, Zagreb, 2002.
14. Opačić, Nives. Hrvatski novogovor u elektroničkim medijima. U: *Zbornik radova V. Riječki filološki dani*, gl. urednik: Irvin Lukežić, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2004., str. 391-399
15. Pavičić, Josip. *Novogovor: sociolingvistički ogledi iz svakodnevnog života jezika*. Stvarnost, Zagreb, 1982.
16. Sesar, Dubravka, Vidović Bolt, Ivana. O novogovoru u hrvatskom ruhu. U: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim II*. FF Press, Zagreb, 2011., str. 237-249
17. Sobol, Elżbieta. *Podręczny słownik języka polskiego*. Wydawnictwo naukowe PWN SA, Warszawa, 1999.
18. Vidović Bolt, Ivana. Vole li predsjednički kandidati frazeme? U: *Inovacije u slavenskim jezicima*. Srednja Europa, Zagreb, 2011., str. 57-64
19. Zdunkiewicz Jedynak, Dorota. *Wykłady ze stylistyki*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2008.
20. Zimny R., Nowak, P. *Słownik polszczyzny politycznej po roku 1989*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2009.
21. Internetski izvori:

- 1) <http://yu-pokret.yforum.biz/t472-titov-govor-split-1962> (pristup 11. 9. 2013.)
- 2) <http://free-zg.t-com.hr/zdeslav-milas/FT/ft-08.htm> (pristup 11. 9. 2013.)
- 3) <http://www.przemowienia.com/kategorie/przemowienia-znanych-osob/wladyslaw-gomulka-przemowienie-na-wiecu-w-warszawie> (pristup 11. 9. 2013.)
- 4) <http://www.walesa.tv/przemowienia/wystapienie-w-sejmie-rzeczypospolitej-polskiej> (pristup 11. 9. 2013.)
- 5) <http://sjp.pwn.pl/>
- 6) <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>
- 7) http://postjugo.filg.uj.edu.pl/m_czerwinski.htm (pristup 15. 4. 2014.)
- 8) https://www.academia.edu/4617879/Nowomowa_po_jugoslowiansku_The_Yugoslav_Communist_Newspeak_ (pristup 15. 4. 2014.)
- 9) <http://www.matica.hr/vijenac/393/%C5%A0to%20se%20sve%20doga%C4%91a%2030.%20velja%C4%8De/> (pristup 10. 6. 2014.)

